ČESKÁ REPUBLIKA V PROGRAMU
ESPON

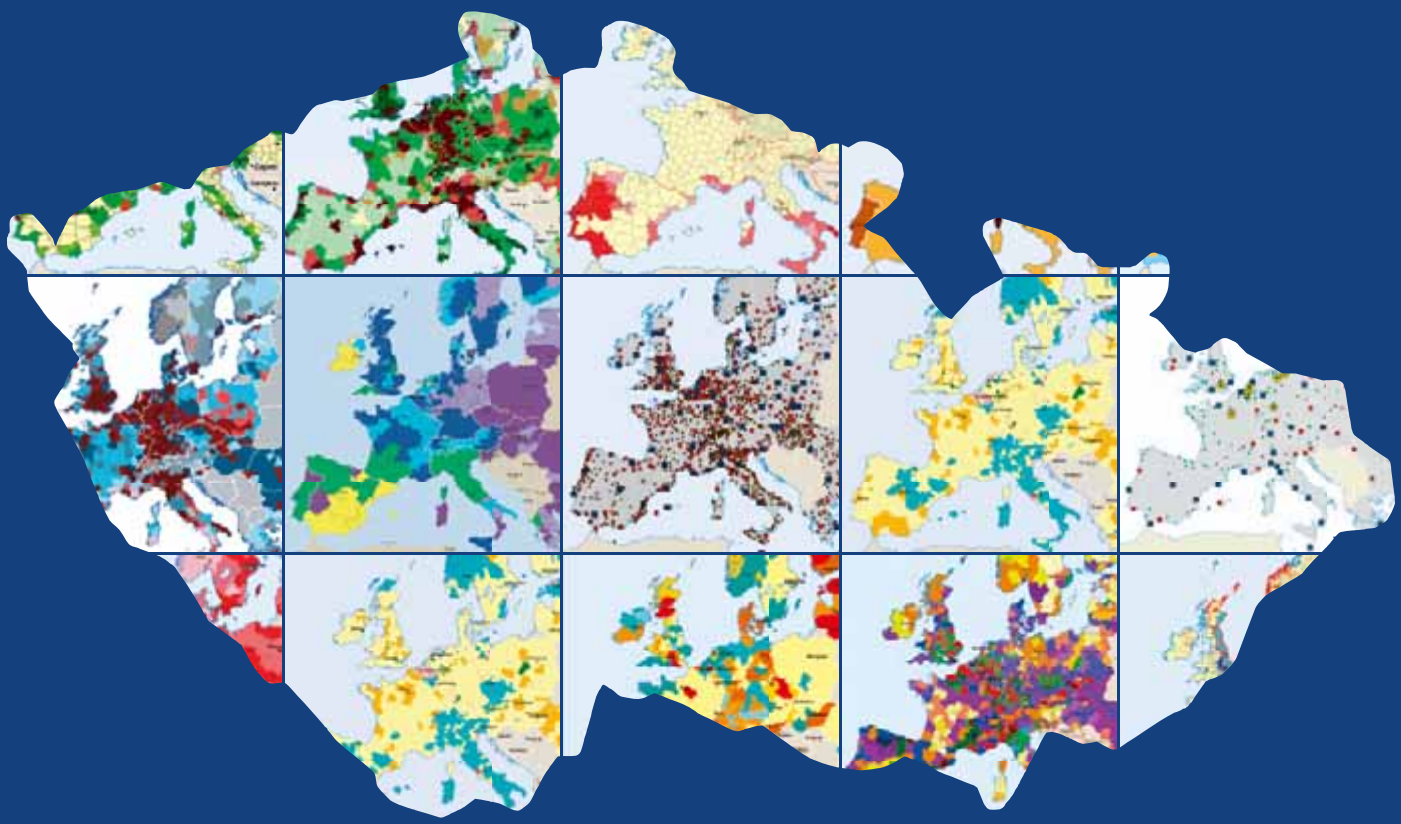

UUR

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ

Kolektiv autorů

Česká republika v programu ESPON

Redakce Lubor Fridrich, Elena Lojková, Alena Navrátilová
Národní kontaktní místo ESPON
Ústav územního rozvoje
Jakubské nám. 3
601 00 Brno
e-mail: lojkova@uur.cz
www.uur.cz

Spolupráce Kamila Matoušková, Jana Huberová
Národní koordinátor ESPON
Odbor evropské územní spolupráce
Ministerstvo pro místní rozvoj
Na Příkopě 3-5
110 00 Praha 1
e-mail: espon@mmr.cz
www.mmr.cz

DTP a tisk Grafex
Údolní 76
602 00 Brno

Grafika © ESPON

ISBN 978-80-87318-13-3

OBSAH

1. **Demografie** 4
   1.1 Základní informace o projektech 4
   1.2 Populační vývoj v teritoriu ESPON 4
   1.3 Vliv migrace na populační změny a na vývoj a rozmístění pracovních sil 6
   1.4 Typologie regionů podle jejich demografického statusu 6
   1.5 Populační scénáře v teritoriu ESPON 7
   1.6 Budoucí trendy v oblasti pracovních sil 8
   1.7 Případové demografické studie v rámci projektu DEMIFER 8
   1.8 Shrnutí 8
2. **Polycentrismus** 9
   2.1 Základní informace o projektu 9
   2.2 Funkční městské oblasti 9
   2.3 Dílčí indexy polycentrismu 10
   2.4 Souborný index polycentrismu 10
   2.5 Struktura městského systému 11
   2.6 Oblasti potenciálního městského strategického horizontu 14
   2.7 Potenciální polycentrické integrační oblasti 14
   2.8 Shrnutí 14
3. **Kulturní dědictví a identita** 16
   3.1 Základní informace o projektu 16
   3.2 Důvody pro zpracování projektu 16
   3.3 Klasifikace a měření komponentů kulturního dědictví a identity 16
   3.4 Struktura indikátorů 17
   3.5 Hodnocení evropských států dle příslušných indikátorů 17
   3.6 Případové studie 19
   3.7 Závěry a doporučení 19
4. **Vztah město – venkov** 20
   4.1 Základní informace o projektu 20
   4.2 Národní typologie regionů 20
   4.3 Harmonizovaná typologie regionů 21
   4.4 Strategická doporučení a jejich srovnání se situací v ČR 22
   4.5 Shrnutí 23
5. **Životní prostředí** 24

A. Projekt Prostorové dopady přírodních a technologických rizik 24
   5.1 Základní informace o projektu 1.3.1 24
   5.2 Metodika a hlavní výsledky 24
   5.3 Zranitelnost a rizika 25
   5.4 Souběhy ohrožení 26
   5.5 Klimatické změny 27
   5.6 Další analýzy ohrožení a rizik 28
   5.7 Řízení rizik 29
   5.8 Přehled vybraných politických doporučení 30
   5.9 Poznámka – problémy dat a spolupráce (Shrnutí) 30

B. Projekt Územní trendy a dopady evropské environmentální politiky 30
   5.10 Základní informace o projektu 2.4.1. 30
   5.11 Hodnocení územních dopadů (TIA) 31
   5.12 Výstupy z projektu 33
   5.13 Primární výzkumné cíle a návrhy příštích výzkumných témat 35

ÚVOD

Účelem programu ESPON (Evropská monitorovací síť pro územní plánování a soudržnost) je v první řadě rozvoj vědecky podložených znalostí o evropském územním rozvoji, který je významný pro evropskou politiku územní soudržnosti. Program ESPON proto podporuje sledování evropského územního rozvoje a politik územního rozvoje a přispívá k formulaci Evropských perspektiv územního rozvoje (ESDP). Umožňuje navíc výměnu výsledků a zkušeností evropské výzkumné sítě a tím snižuje dříve identifikované informační deficity.
Cílem výzkumu jsou takové výstupy, které odhalují územní potenciál pro rozvoj území a tím přispějí k evropské konkurenceschopnosti, atraktivitě, územní spolupráci a udržitelnému rozvoji.
Program ESPON byl zahájen roku 2002. Partnery ESPON jsou dnes země Evropské unie, Švýcarska, Norska, Lichtenštejska a Islandu. Česká republika k programu ESPON přistoupila v roce 2004 souběžně se vstupem do Evropské unie. Mezi lety 2002 a 2006 realizoval program ESPON celkem 34 nadnárodních výzkumných projektů.
V roce 2007 program vstoupil do druhého programového období pod názvem Operační program ESPON 2013.
Účelem této publikace je seznámení čtenářů s výsledky projektů ESPON, v kterých se Česká republika zúčastnila jako projektový partner, případně s projekty, kde byla i ČR předmětem výzkumu.
Z velkého množství témat byla jako klíčová vybrána *demografie, polycentrismus, kulturní dědictví, vztah města a venkova* a *životní prostředí*.

Dále uvádíme přehled a stručnou charakteristiku projektů, ze kterých je zpracována předkládaná publikace:

Kap. 1. Demografie

Projekt ESPON 1.1.4 **Prostorové dopady demografických trendů a migrace** (*Spatial effects of demographic trends and migration)* byl zpracován v programovém období 2006, na jeho realizaci se jako vedoucí partner podílel švédský ústav ITPS a dalších šest projektových partnerů.
Projekt **Demografické a migrační toky ovlivňující evropské regiony a města** (*Demographic and Migratory Flows Affecting European Regions and Cities – DEMIFER*) byl vypracován v programovém období 2013 a navázal svým obsahem na výše zmíněný projekt. Na jeho realizaci se podílel Nizozemský meziodvětvový demografický ústav (NIDI) coby vedoucí partner a dalších šest projektových partnerů z členských zemí Evropské unie.

Kap. 2. Polycentrismus

Vedoucím partnerem projektu ESPON 1.1.1 **Role, specifická situace a potenciál městských oblastí jako uzlů polycentrického rozvoje** (*The role, specific situation and potentials of urban areas as nodes in a polycentric development*) byla organizace Nordregio sídlící ve Stockholmu (Švédsko). Kromě ní se na řešení podílelo 13 projektových partnerů, jimiž byla pracoviště z Dánska, Nizozemska, Francie, Velké Británie, Rakouska, Německa, Itálie, Portugalska, Řecka, Norska, Švýcarska, Maďarska a Slovinska. Projekt spadá do programového období 2006.

Kap. 3. Kulturní dědictví

Projekt ESPON 1.3.3 **Vlivy kulturního dědictví a identity** *(Impacts of Cultural Heritage and Identity)* byl zpracován v programovém období 2006. Vedoucím partnerem byla Univerzita Ca´Foscari, Benátky, Itálie, dále se zúčastnilo 11 partnerů z univerzit a výzkumných ústavů z Německa, Nizozemí, Belgie, Španělska, Velké Británie, Řecka, Portugalska, Dánska, Polska, Finska a z České republiky. Českým partnerem byla Fakulta ekonomicko-správní Univerzity Pardubice.

Kap. 4. Vztah město-venkov

Projekt ESPON 1.1.2 **Vztahy město – venkov v Evropě** (*Urban-rural relations in Europe)* byl realizován v programovém období 2006. Na jeho provedení se podílelo Centrum urbánních a regionálních studií (Technická univerzita, Helsinky) jako vedoucí partner a dalších třináct projektových partnerů/subkontraktorů.

Kap. 5. Životní prostředí

Projekt ESPON 1.3.1 **Prostorové dopady přírodních a technologických rizik** (*Spatial effects of natural and technological hazards)* byl zpracován v programovém období 2006. Vedoucím partnerem byl GTK Geological Survey of Finland, projektových partnerů bylo 5 (instituce z Německa, Finska, Švédska a Portugalska).
Projekt ESPON 2.4.1 **Územní trendy a dopady environmentální politiky Evropské unie** (*Territorial trends and impacts of EU Environmental Policy*) byl zpracován rovněž v programovém období 2006. Vedoucím partnerem byl GTK – Geological Survey of Finland, projektových partnerů bylo 5 (instituce ze Španělska, Německa, Slovinska, Rakouska a Nizozemí).

Všechny projekty programu ESPON jsou veřejnosti v angličtině zdarma dostupné na oficiálních webových stránkách: www.espon.eu

1. DEMOGRAFIE

1.1 Základní informace o projektech

Demografické trendy
Projekt **Demografické trendy** z programového období 2006 byl zaměřen na prostorové efekty demografických trendů a migrace v teritoriu ESPON (metodický rámec projektu, demografické trendy, regionální implikace, politické implikace a doporučení). Jeho výstupem byla závěrečná zpráva obsahující relevantní mapy a indikátory.

DEMIFER (Demografické a migrační toky působící na evropské regiony a města)
Projekt DEMIFER, vypracovaný v programovém období 2013, svým obsahem navázal na projekt Demografické trendy. Tento projekt se zabýval studií počtu a struktury pracovních sil napříč evropskými regiony a analýzou politických alternativ ovlivňujících mezinárodní migraci a přirozený vývoj obyvatelstva. Na tomto základě byla stanovena typologie regionů dle míry migračních toků a možností rozvoje, formulovány scénáře popisující vliv kohezní politiky EU a klimatických změn a definovány indikátory současných demografických a migračních toků a ukazatele konkurenceschopnosti.
Cílem projektu DEMIFER bylo odhadnout budoucí změny v populačním růstu, počtu pracovních sil a stárnutí populace a posoudit různé strategie zaměřené na regionální konkurenceschopnost a sociální soudržnost.

1.2 Populační vývoj v teritoriu ESPON

Hlavní charakteristiky vývoje
Evropa čelí řadě demografických změn, mezi které patří zpomalení populačního růstu, stárnutí populace, pokles růstu obyvatelstva v produktivním věku a přechod od přirozeného přírůstku k migraci jako určujícímu faktoru populačního růstu. Hlavním faktorem stojícím za stárnutím obyvatelstva je trvale nízká úroveň fertility v posledních čtyřiceti letech.
Přestože stárnutí obyvatelstva postihne všechny evropské regiony, různé typy regionů budou zasaženy různým způsobem. Úroveň fertility se v jednotlivých evropských regionech liší. Zatímco v některých regionech bude efekt stárnutí obyvatelstva zmírněn imigrací z jiných regionů nebo zemí, v jiných regionech může odchod mladého obyvatelstva efekt stárnutí populace zesílit. Mezireginální mobilita může vyřešit nedostatek nebo přebytek na trhu práce v některých regionech, avšak politika stimulující mobilitu obyvatelstva nemusí mít pozitivní dopad na všechny regiony a regionální disparity se mohou zvětšit. Pokud nenastanou změny v demografickém a migračním vývoji, bude jedna třetina evropských regionů čelit významnému poklesu počtu obyvatel.
Největší populační ztráty byly zaznamenány v bulharských a německých regionech, zatímco největší zisky byly pozorovány v jižním Španělsku. Přirozený přírůstek má v současnosti na populační změny v Evropě však jen omezený vliv. Hlavním faktorem ovlivňujícím populační změny v Evropě je v současnosti mezinárodní migrace.
O bilanci vnitřní a mezinárodní migrace v regionech NUTS2 v období 2000–2007 vypovídá níže uvedená mapa.

Většina regionů ČR patří do kategorie, která sice vnitřní migrací obyvatelstvo ztrácí, ale mezinárodní migrací získává více, takže celková čistá migrace je zde pozitivní. Pouze 3 regiony (Praha, Střední Čechy a Jihozápad) získávají jak vnitřní, tak mezinárodní migrací a jen jeden region (Mo-

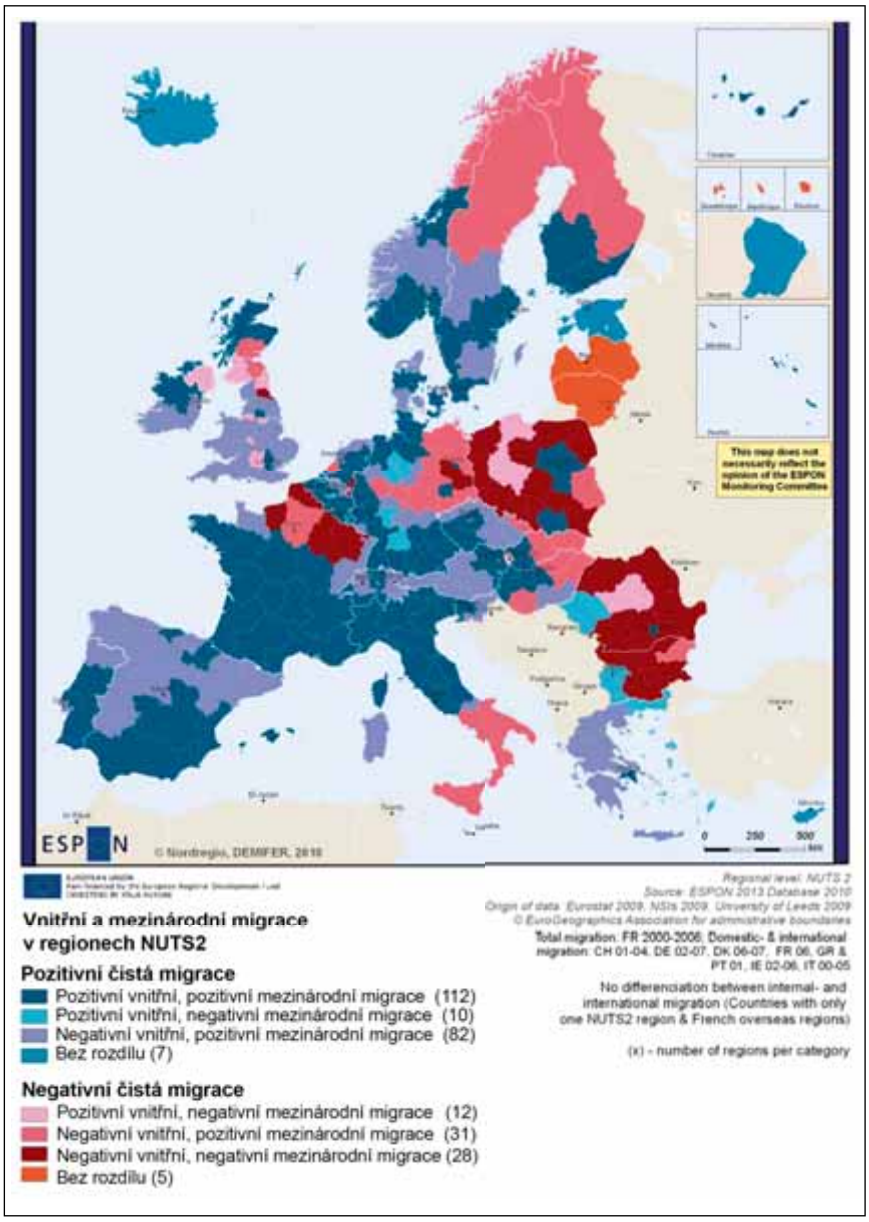

Mapa č. 1: Čistá migrace podle jednotlivých komponent, 2000–2007

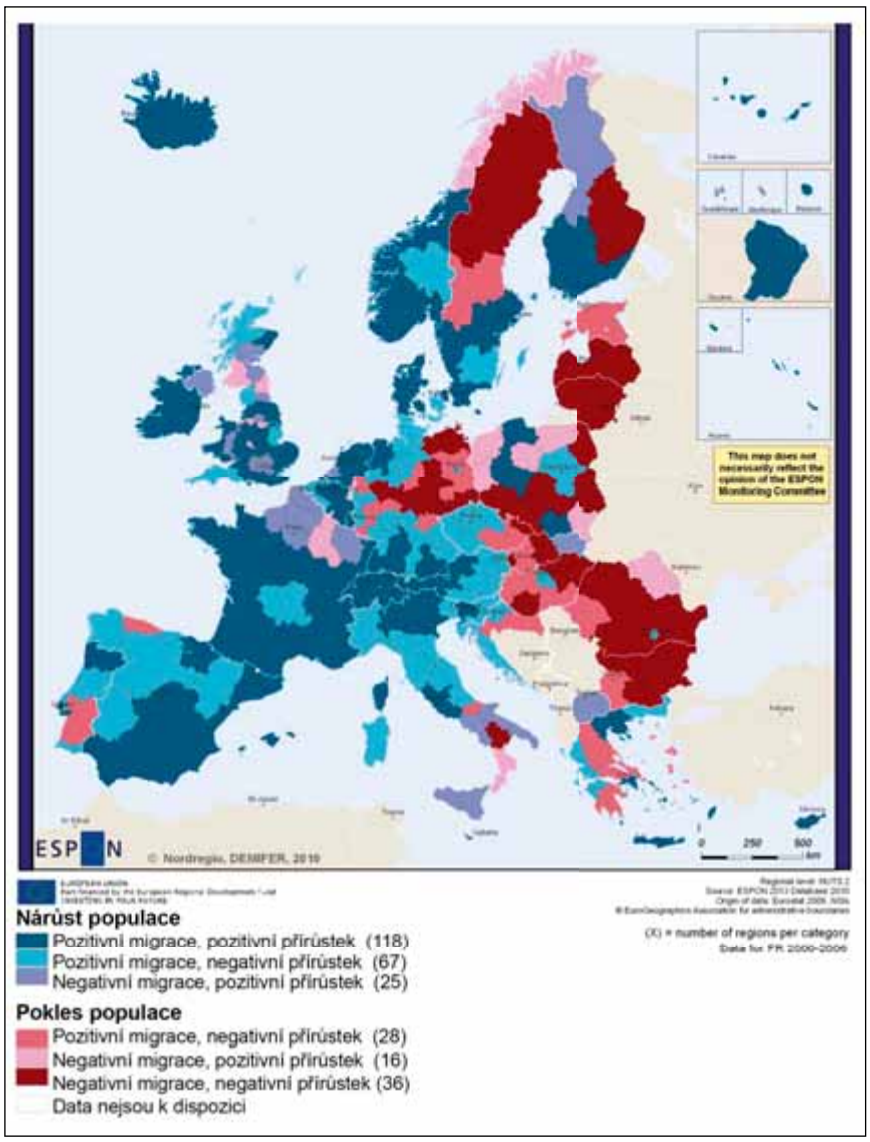

Mapa č. 2: Populační změny podle hlavních komponent 2000–2007

ravskoslezsko) má negativní čistou migraci, protože vnitřní migrací ztrácí více, než kolik mezinárodní migrací získává. Regiony ČR se z tohoto hlediska nejvíce podobají regionům v Rakousku, severním Španělsku nebo Anglii.

Zisk migrací však nedokázal ve všech regionech ČR vyrovnat ztráty způsobené přirozeným úbytkem. Dva regiony ČR (Jihovýchod a Střední Morava) zaznamenaly v období 2000-2007 úbytek obyvatel (viz mapa č. 2). Úbytek v regionu Moravskoslezsko byl způsoben jak negativní přirozenou měnou, tak negativním migračním saldem. Tyto tři regiony se tak podobaly více regionům střední a východní Evropy, zatímco zbývající regiony ČR, kde počet obyvatel díky migraci mírně rostl, byly více podobné regionům západní Evropy.

Dynamika populace v produktivním věku

Ve většině zemí ESPON se v období 2000–2007 počet obyvatelstva v produktivním věku zvýšil, avšak ve více než čtvrtině regionů NUTS2 se tento potenciál pracovních sil snížil. Většina regionů ještě zaznamenává nárůst počtu obyvatelstva v produktivním věku díky postupné výměně dříve narozené generace později narozenou i díky pozitivní čisté migraci. Tyto regiony jsou téměř ve všech zemích kromě Německa a pobaltských zemí. Druhou nejpočetnější skupinou jsou regiony s celkovým pozitivním růstem, kde výměna dříve narozené generace později narozenou převyšuje negativní čistou migraci. Tyto regiony byly podle studie DEMIFER v období 2000–2004 typické v Polsku, na Slovensku, Velké Británii, ale vyskytovaly se také v České republice a Francii (tyto údaje se poněkud odlišují od údajů v mapě č. 1 vzhledem k jinému sledovacímu období). Jestliže však bude pokračovat stávající trend, je jen otázkou času, kdy se většina z těchto regionů přesune do skupiny s klesajícím potenciálem pracovních sil.

V šesti procentech regionů se zvyšuje počet obyvatelstva v produktivním věku díky pozitivní čisté migraci. Většina těchto regionů je v Itálii a v Německu.

Pokud vývoj obyvatelstva v produktivním věku hodnotíme podle průměrné změny počtu obyvatelstva ve věkové skupině 20–64 let v období 2000–2007, potom patří všechny regiony ČR s výjimkou Moravskoslezska k regionům růstovým. Většina z nich však patří k mírně růstovým podobně jako sousedící regiony Slovenska, Rakouska a Polska. Pouze Praha a region Středočeský patří k nejvíce růstovým regionům Evropy, obdobně jako regiony Irska, jižního Španělska a Francie a některé polské regiony.

Růst celkové populace v produktivním věku v regionech NUTS2 v ČR v období 2000–2004 dokumentuje Graf č. 1.

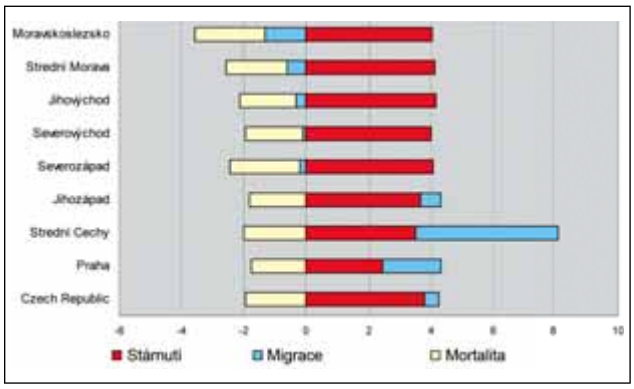

Graf č. 1: Růst celkové populace v produktivním věku (20–64 let) v regionech NUTS2 v ČR v období 2000–2004 podle vlivu jednotlivých komponent (stárnutí, migrace, mortalita)

Pokud se nezmění míra ekonomické aktivity obyvatelstva, počet pracovních sil v teritoriu ESPON poklesne do roku 2050 o 17 procent.

1.3 Vliv migrace na populační změny a na vývoj a rozmístění pracovních sil

Pro posouzení vlivu migrace na populaci a pracovní sílu v teritoriu ESPON byly zpracovány tři referenční scénáře. První z nich „Status Quo“ ukazuje, co by se stalo, pokud by demografické režimy z období 2000–2005 pokračovaly beze změny až do roku 2050.
Druhý scénář „Bez migrace“ popisuje, jaké změny by nastaly jen v důsledku přirozené měny obyvatelstva a třetí scénář „Bez mimoevropské migrace“ uvažuje vedle přirozené měny také vnitřní a mezinárodní migraci v rámci teritoria ESPON.
Ve většině regionů západní Evropy má mimoevropská migrace větší vliv než vnitroevropská. Mimoevropská migrace posiluje regionální trh práce v 90 % zkoumaných regionů. Také index ekonomického zatížení evropských regionů pozitivně ovlivní mimoevropská migrace. Tento pozitivní vliv mimoevropské migrace bude ovšem nerovnoměrný. V České republice a v zemích střední a východní Evropy včetně bude poměrně slabý. Nejvýraznější bude v Rakousku, Švýcarsku a velké části Spojeného království a Itálie.
Vnitroevropská migrace má větší vliv na populační vývoj než mimoevropská migrace zejména v regionech Bulharska, Polska, Rumunska a Slovenska, kde klesá počet obyvatel v důsledku vnitroevropské migrace.
Celkový dopad migrace na obyvatelstvo regionů Evropy v roce 2050 ukazuje srovnání uvedených dvou scénářů. Ve scénáři „Status Quo“ 75 % regionů získává oproti scénáři „Bez migrace“. Profitovat z migrace budou prakticky všechny regiony kromě severovýchodní Francie, severovýchodu Finska a jihovýchodu bývalé NDR. Ve střední a východní Evropě si polepší jen některé regiony, mezi které patří z ČR např. okolí Prahy a z dalších zemí Bukurešť a Mazovsko.
Výsledky výzkumu ukazují, že z migrace budou těžit bohatší regiony, zatímco regiony chudé budou migrací obyvatelstvo ztrácet. Migrace tedy bude prohlubovat regionální disparity, čemuž může zabránit politika regulující emigraci z chudých do bohatších regionů.

1.4 Typologie regionů podle jejich demografického statusu

Typologie podává obraz demografického a migračního vývoje a vývoje trhu práce a má pomoci navrhnout typy politických intervencí nejvhodnějších pro jednotlivé skupiny regionů.
V rámci této typologie je v zemích ESPON rozlišováno sedm typů regionů, které jsou různým způsobem zasaženy demografickými a migračními toky.

Klasifikace umožňuje na první pohled zachytit demografickou diverzitu evropských regionů v roce 2005 (mapa č. 3).

- „Typ 1 – Euro Standard“ se nejvíce blíží celkovému průměru teritoria ESPON, nicméně věková struktura je o něco starší než průměr. Převládá stagnace obyvatelstva přirozenou měnou a pozitivní čistá míra migrace. Problémem může být stárnutí obyvatelstva.
- „Typ 2 – Problém pracovní síly“ je charakterizován vysokým podílem obyvatelstva v mladém ekonomicky aktivním věku a pomalým poklesem počtu obyvatelstva v důsledku negativního přirozeného přírůstku.
- „Typ 3 – Rodinný potenciál“ má mírně mladší věkovou strukturu než je průměr a vysoký přirozený přírůstek, stejně jako pozitivní čistou míru migrace.
- „Typ 4 – Problém stárnutí“ je charakterizován starším obyvatelstvem a úbytkem obyvatelstva přirozenou měnou. Celkový počet obyvatelstva však zatím díky silné imigraci roste.
- „Typ 5 – Problém poklesu“ je formovaný negativní přirozenou měnou, stejně jako záporným saldem migrace. To má za následek vylidňování doprovázené demografickým stárnutím.
- „Typ 6 – Mladý potenciál“ je charakterizován mladou věkovou strukturou a pozitivním přirozeným přírůstkem, stejně jako migračním přírůstkem.
- „Typ 7 – Zámořský“ je charakteristický značně vysokým podílem mladého obyvatelstva a velmi nízkým podílem starého obyvatelstva. Silný přirozený přírůstek je více než vyvažován negativním saldem migrace. Patří sem francouzské zámořské departementy.

			Věk. skupina 20–39 (%)			Věk. skupina 65 + (%)			Nárůst přirozené populace (v tis.)			Přirozená míra migrace (v tis.)		
			2005						Průměr za období 2001–2005					
Klasifikace	počet	populace	∅	min	max	∅	min	max	∅	min	max	∅	min	max
1) Euro Standard	79	127 915 217	25.68	22.57	28.72	17.46	15.33	20.30	0.01	-2.67	2.47	3.43	-2.11	9.36
2) Problém prac. síly	61	116 767 795	30.43	28.33	33.84	14.51	10.66	18.96	-0.78	-4.76	2.89	0.08	-7.35	9.19
3) Rodinný potenciál	55	104 556 600	28.15	24.80	36.32	14.57	11.13	16.96	3.72	1.06	9.00	2.12	-3.51	9.59
4) Problém stárnutí	33	63 838 208	26.87	24.52	31.19	20.83	18.51	26.51	-1.74	-6.19	1.43	9.42	4.14	16.99
5) Problém poklesu	38	50 166 688	26.32	21.47	30.04	19.49	15.89	22.55	-3.39	-10.35	-0.59	-1.20	-11.25	3.70
6) Mladý potenciál	15	38 542 821	32.26	29.36	35.86	14.45	8.70	19.03	3.61	-0.15	9.78	17.10	9.96	26.30
7) Zámořský	5	1 555 069	30.40	27.02	32.55	9.04	3.71	11.81	13.56	8.40	25.28	-1.78	-8.18	9.07
Prostor ESPON	286	503 342 399	27.82	21.47	36.32	16.63	3.71	26.51	0.33	-10.35	25.28	3.16	-11.25	26.30

Tab. č. 1: Typologie regionů dle demografického statusu

1) Poměr veškerého ekonomicky neaktivního a veškerého ekonomicky aktivního obyvatelstva.

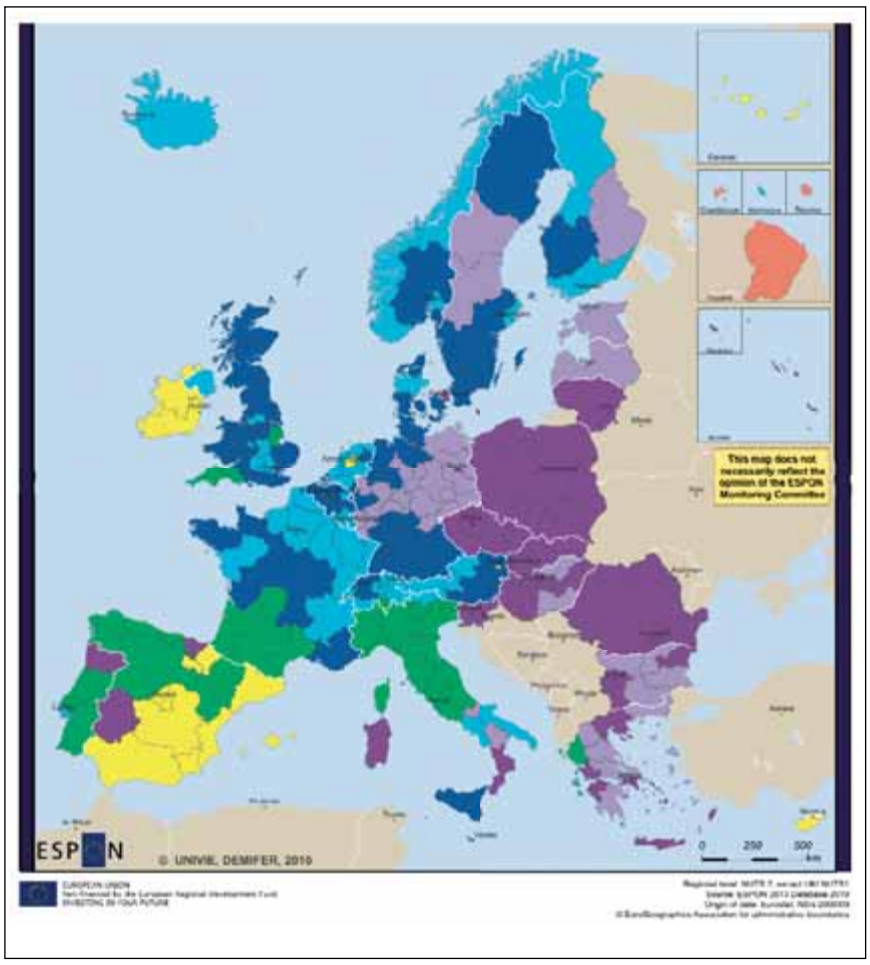

Mapa č. 3: Typologie demografického statusu v roce 2005

Celá Česká republika z hlediska uvedené typologie patří, podobně jako Polsko, Slovensko, Slovinsko, Rumunsko, Litva a většina maďarských regionů do „Typu 2 – Problém pracovní síly“. Pokud přirozený úbytek obyvatelstva nebude dostatečně kompenzován imigrací, vznikne zde do budoucna problém s nedostatkem pracovních sil. Pokud jde o další sousedy ČR, regiony východního Německa patří do „Typu 5 – Problém poklesu“, ale většina německých a rakouských regionů patří do „Typu 1 – Euro Standard“.

1.5. Populační scénáře v teritoriu ESPON

Demografický a ekonomický rozvoj jsou ve vzájemném vztahu. Úroveň fertility a velikost a směr migračních proudů vedou k rozdílům v růstu a stárnutí pracovní síly, zatímco postupné změny v ekonomickém rozvoji mají vliv na úroveň fertility a směr migračních proudů. Proto byly v rámci projektu DEMIFER rozpracovány čtyři sady populačních scénářů, které zohledňují alternativy budoucího ekonomického rozvoje v kombinaci s alternativními politickými variantami.
Tyto čtyři scénáře byly nazvány Rostoucí sociální Evropa, Expandující tržní Evropa, Limitovaná sociální Evropa a Tržní Evropa obtížných výzev.

Pokud jde o klíčové demografické ukazatele, jsou čtyři scénáře projektu DEMIFER charakterizovány v tab. č. 2.

Postavení ČR v rámci scénářů v horizontu let 2045–2050 je následující:
V rámci scénáře Rostoucí sociální Evropa mezinárodní migrací v rámci zemí ESPON mírně získávají regiony Jihovýchod, Jihozápad a více Severozápad, ostatní mírně ztrácejí. Očekávaná doba dožití u mužů i u žen odpovídá hodnotám běžným v západní Evropě.
Podle scénáře Expandující tržní Evropa mezinárodní migrací v rámci zemí ESPON mírně získávají regiony Jihovýchod, Jihozápad, Střední Morava, Moravskoslezsko a více Severozápad. Očekávaná doba dožití u mužů i u žen odpovídá hodnotám běžným v západní Evropě.
V souladu se scénářem Limitovaná sociální Evropa mezinárodní migrací v rámci zemí ESPON mírně získávají regi-

Typ scénáře	Podmínky realizace	Hlavní znaky
1) Rostoucí sociální Evropa	Úspěšná ekonomická politika ústící v trvalý růst a efektivní politiky soudržnosti	Výrazné zvýšení migrace (menší než u scénáře 2), snížení regionálních rozdílů u všech komponent
2) Expandující tržní Evropa	Trvalý ekonomický růst, silná konkurence	Méně příznivý vývoj fertility a mortality, zvýšení migrace, nárůst regionálních nerovností
3) Limitovaná sociální Evropa	Nízký ekonomický růst, gradace environmentálních problémů a úspěšné politiky soudržnosti	Malý pokles mortality, konstantní fertilita, pokles migrace, snížení regionálních rozdílů u klíčových ukazatelů (méně viditelné než u scénáře 1)
4) Tržní Evropa obtížných výzev	Nízký ekonomický růst, neuspokojené environmentální výzvy, silná konkurence	Velmi mírný pokles mortality, pokles fertility, více či méně konstantní úroveň migrace, zvýšení regionálních nerovností

Tab. č. 2: Populační scénáře projektu DEMIFER

ony Jihovýchod a Moravskoslezsko, ostatní mírně ztrácejí. Očekávaná doba dožití u mužů i u žen odpovídá hodnotám běžným ve střední a východní Evropě.
Podle scénáře „Tržní Evropa obtížných výzev“ mezinárodní migrací v rámci zemí ESPON mírně získávají regiony Jihovýchod a Moravskoslezsko a více Severozápad, ostatní mírně ztrácejí. Očekávaná doba dožití u mužů i u žen odpovídá hodnotám běžným ve střední a východní Evropě.
Z hlediska mezinárodní migrace v rámci zemí ESPON nejvíce získávají regiony ve Španělsku a nejvíce ztrácejí regiony v Rumunsku. Regiony ČR se nejvíce podobají regionům v Rakousku a Polsku.
Vliv mimoevropské migrace na situaci v ČR je z historických i ekonomických důvodů omezený.
Míra fertility je ve všech scénářích podobná jako ve většině zemí ESPON (vyšší míra fertility je pouze ve Francii, Beneluxu, Velké Británii, Irsku a Skandinávii). Území ČR je z hlediska míry fertility homogenní, pouze ve scénáři „Expandující tržní Evropa“ mají regiony Severozápad a Středočeský vyšší míru fertility než ostatní regiony ČR.
Standardizovaná míra mortality v ČR patří oproti evropskému průměru, podobně jako v dalších zemích střední a východní Evropy, k nejvyšším v Evropě, a to ve všech scénářích.
Počet obyvatel ve všech regionech ČR podle všech čtyř scénářů klesá, přitom v regionech Středočeském a Severozápad je tento pokles jen mírnější. Ve scénáři „Rostoucí sociální Evropa“ je pokles mírnější také v regionech Jihovýchod a Moravskoslezsko.

1.6 Budoucí trendy v oblasti pracovních sil

Růst počtu pracovních sil nezávisí jen na počtu obyvatelstva v produktivním věku, ale také na míře jeho ekonomické aktivity. Výše popsané čtyři politické scénáře přinášejí sadu možných teritoriálních trendů v oblasti pracovních sil v Evropě založených na různých ekonomických, environmentálních a politických hypotézách.
Dva z těchto scénářů jsou kohezně orientovány a zkoumají vliv politiky snažící se zmenšit regionální disparity v ekonomické aktivitě obyvatelstva. Scénář „Rostoucí sociální Evropa“ počítá s příznivými ekonomickými a environmentálními podmínkami, zatímco scénář „Limitovaná sociální Evropa“ s podmínkami omezenými. Trendy pro vývoj míry ekonomické aktivity jsou v jednotlivých scénářích odlišné – růst v prvním scénáři a pokles ve druhém. Růst ve scénáři “Rostoucí sociální Evropa” umožní i slabším regionům s nízkým podílem ekonomicky aktivních obyvatel, aby se přiblížily silnějším regionům s vyšší mírou ekonomické aktivity. Ve scénáři „Limitovaná sociální Evropa“ míra ekonomické aktivity klesá všude, ale slabé regiony mohou díky vládní podpoře zabránit prudkému poklesu ekonomické aktivity. V dalších dvou scénářích je veřejná politika soustředěna na konkurenceschopnost. Předpokládá, že trh splní svoji funkci a proto všechny bariéry, které brání jeho fungování, budou odstraněny. To je výborné pro silné regiony, ale už méně dobré pro regiony slabší. Přes celkový razantní růst ekonomické aktivity se ve scénáři „Expandující tržní Evropa“ budou regionální disparity zvětšovat. Ve scénáři „Tržní Evropa obtížných výzev“ bude ekonomická aktivita v důsledku trvalého ekonomického útlumu klesat, disparity se budou zvětšovat a slabší regiony budou muset čelit prudšímu poklesu ekonomické aktivity, než je tromu u regionů silnějších.
Česká republika, stejně jako další země střední a východní Evropy včetně Německa, bude v období 2005–2050 podle všech čtyř scénářů patřit k územím s nejvýraznějším poklesem počtu pracovních sil. Ve scénáři „Limitovaná sociální Evropa“ bude tento pokles v ČR stejně výrazný ve všech regionech NUTS2, podle zbývajících tří scénářů by měl být pokles o něco menší v regionu Středočeském. Naopak k nejrůstovějším regionům v Evropě patří ve všech čtyřech scénářích Francie, britské ostrovy, severní Itálie a jižní Španělsko a ve scénářích „Expandující tržní Evropa“ a „Rostoucí sociální Evropa“ také Skandinávie a země Beneluxu.

1.7 Případové demografické studie v rámci projektu DEMIFER

V rámci projektu DEMIFER bylo zpracováno 12 případových studií, které byly zvoleny tak, aby byly zastoupeny alespoň jedním regionem NUTS2 všechny typy regionů definované v dříve uvedené typologii (str. 6) podle demografického statusu, kromě typu „Zámořský“. Aby byly případové studie reprezentativní, byly vybrány regiony, které se nejvíce blížily středu příslušné typologie. Mezi vybranými regiony je i region Jihovýchod z České republiky.
V rámci Typologie regionů podle jejich demografického statusu patří region Jihovýchod do typu „Problém pracovní síly“, který je charakterizován vysokým podílem obyvatelstva v mladém ekonomicky aktivním věku a pomalým poklesem počtu obyvatelstva v důsledku negativního přirozeného přírůstku. Do tohoto typu patří většina regionů zemí střední a východní Evropy.
Případová studie obsahuje základní geografické, demografické a ekonomické charakteristiky regionu Jihovýchod a věnuje pozornost migračním proudům ovlivňujícím populaci regionu. Vnitrostátní migrace je ve sledovaném období (1994–2008) v regionu NUTS2 Jihovýchod jako v obou jeho subregionech NUTS3 (Jihomoravský kraj a Vysočina) negativní a ztráty se postupně prohlubují.
Mezistátní čistá migrace je na rozdíl od vnitrostátní čisté migrace v regionu výrazně pozitivní a profituje z toho hlavně Brno a jeho okolí.

1.8 Shrnutí

Výsledky získané vytvořením typologie pro demografické a politické scénáře v rámci projektu DEMIFER ukazují, že zde existuje komplexní vzájemný vztah mezi důsledky kohezně a tržně orientované politiky. Politici tak mohou stát před obtížným úkolem najít kompromisní řešení mezi výhodami obou. Demografický vývoj může být velmi ovlivněn strategickými a politickými rozhodnutími, ať už jedné nebo druhé z politik. Regiony České republiky se z hlediska většiny demografických ukazatelů blíží spíše západoevropskému typu regionů, ale v některých ukazatelích (např. mortalita) jsou blízké regionům Evropy východní. Vývojem na trhu práce se regiony ČR, bez ohledu na scénář, podobají většině regionů střední Evropy včetně Německa a čeká je výrazný úbytek počtu pracovních sil. Vliv mimoevropské migrace na situaci v ČR je z historických i ekonomických důvodů omezený a do budoucna lze podpořit využití i tohoto zdroje pracovních sil.

2. POLYCENTRISMUS

2.1 Základní informace o projektu

Vedoucím partnerem projektu ESPON 1.1.1 **Role, specifická situace a potenciál městských oblastí jako uzlů polycentrického rozvoje** *(The role, specific situation and potentials of urban areas as nodes in a polycentric development)* byla organizace Nordregio sídlící ve Stockholmu (Švédsko). Kromě ní se na řešení podílelo 13 projektových partnerů, jimiž byla pracoviště z Dánska, Nizozemska, Francie, Velké Británie, Rakouska, Německa, Itálie, Portugalska, Řecka, Norska, Švýcarska, Maďarska a Slovinska. Projekt spadá do programového období 2006.

Komplex závěrečné zprávy má čtyři hlavní obsahové části: Shrnutí, Zpráva, Přílohy (A-D) a Přílohové zprávy (A a B). Z tematického hlediska lze tento velmi rozsáhlý soubor rozdělit do dvou klíčových komponent, které se sice ve formální struktuře prolínají, avšak je možné je identifikovat a označit jako (1) koncepci včetně obecných doporučení k realizaci a implementaci a (2) analýzy. Osou koncepční komponenty je polycentrismus, resp. politika polycentrického rozvoje ve svém mnohostranném obecném významu. Souborně je polycentrický model prostorového uspořádání moderní evropské společnosti chápán jako pozitivní fenomén, jako reálné ztělesnění synergie vícestranných různorodých aktivit v určitém území. V analytické části je jako základní kámen konstruována jednotná celoevropská síť funkčních městských oblastí. Na základě rozložení a struktury bodů této sítě jsou propočítány dílčí indexy i celkový index míry polycentrismu v jednotlivých státech Evropy. Navazující analýzy se týkají zejména velikostní a sektorové struktury funkčních městských oblastí. Dále jsou vymezovány oblasti potenciálního strategického územního horizontu měst a potenciální polycentrické integrační oblasti.

Z hlediska České republiky mají význam hlavně ty analytické pasáže, které hodnotí jednotky našeho městského systému podle společných statistických kritérií, a zasazují je tak do evropských souvislostí. Zpráva obsahuje i některé detailní rozbory modelových území vybraných států, mezi nimi však Česká republika nefiguruje. Jedna z kapitol přílohové zprávy B (Aplikace polycentrismu v evropských zemích) se speciálně věnuje zhodnocení situace v České republice.

2.2 Funkční městské oblasti

Města představují nejvýznamnější evropskou prostorovou síť. Kdyby se body této sítě uvažovaly v komunálních administrativních hranicích (nezřídka úzkých a konzervativních), charakteristiky sítě by to zkreslovalo. Proto řešitelé projektu chápou města jako širší územní útvary – funkční městské oblasti *(Functional Urban Areas, FUA)*. Funkční městská oblast vyjadřuje reálnou velikost původně „bodového“ města, okolo kterého tento urbanizovaný areál vznikl. Podkladem pro určení územního rozsahu FUA byl pravidelný pohyb obyvatel za prací. Celkem bylo v rámci projektu vymezeno 1595 FUA, z toho pro další analýzy bylo použito oblastí 1588 (bez FUA na Azorách, Madeiře a Kanárských ostrovech).

Podle velikosti a významu se FUA dělí do tří kategorií:

- metropolitní evropské růstové oblasti (*Metropolitan European growth areas,* MEGA),
- funkční městské oblasti s nadnárodním nebo národním významem (FUA I),
- funkční městské oblasti s regionálním a místním významem (FUA II).

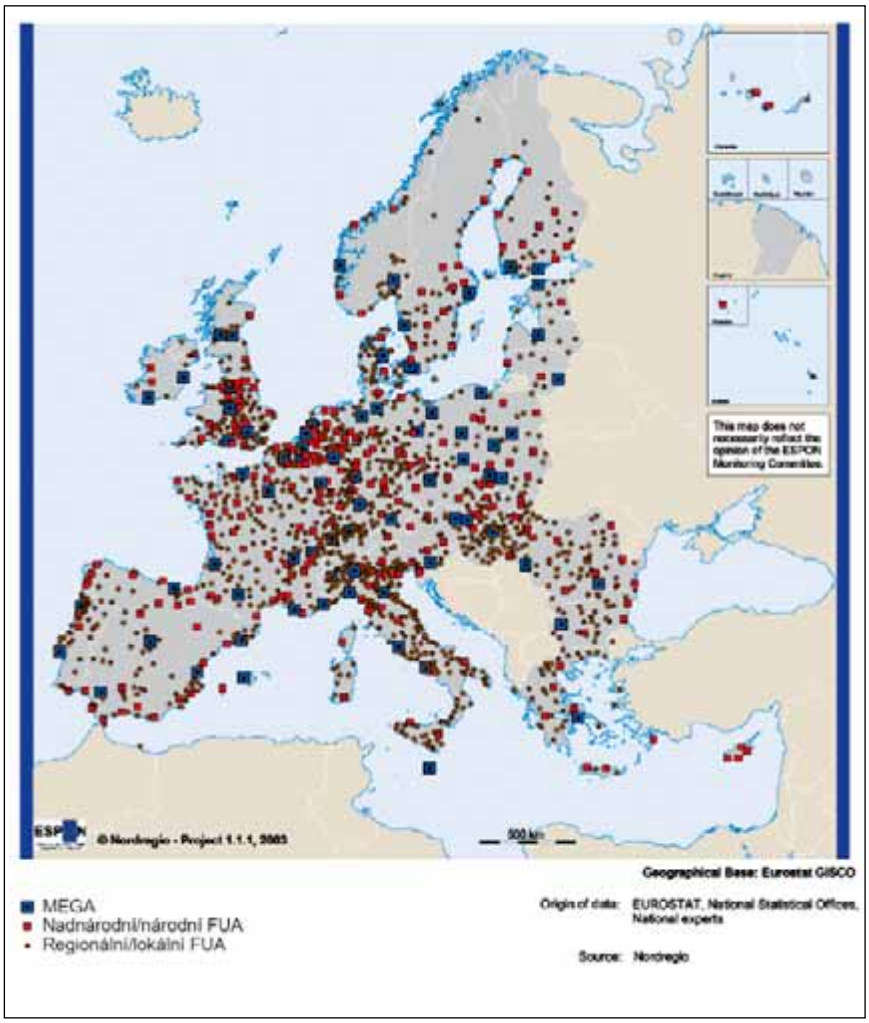

Mapa č. 4: Typologie funkčních urbanizovaných území

V České republice bylo určeno 25 FUA. V projektu jsou vyjmenovány v tomto pořadí: Praha, Ostrava, Brno, Plzeň, Frýdek-Místek, Olomouc, Zlín, Opava, České Budějovice, Pardubice, Hradec Králové, Liberec, Přerov, Děčín, Teplice, Chomutov, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Most, Prostějov, Jihlava, Havířov, Kladno, Karviná, Mladá Boleslav. Jejich významovou hierarchii přináší mapa č. 1, a to následovně:
1 MEGA: Praha,
4 FUA I: Plzeň, Hradec Králové, Brno, Ostrava,
20 FUA II: zbývající.

V počtu FUA zaujímá Česká republika v Evropě relativně nízkou pozici. S 25-ti těmito areály (1,6 % evropských FUA) se řadíme na 20. místo z 29 hodnocených států, za námi je jen Rakousko (24), Belgie (21), Litva, Lotyšsko (po 8), Irsko (7), Slovinsko (6), Kypr (4), Lucembursko (2) a Malta (1); s výjimkou Belgie a Rakouska jde přitom o výrazně méně lidnaté země. V populačně srovnatelných státech bylo vymezeno o mnoho více FUA v Maďarsku (77), Švédsku (47), Portugalsku (46), Řecku (45), Nizozemsku (39). Vyšší četnost FUA vykazují ale i státy se zřetelně menším počtem obyvatel: Švýcarsko (48), Norsko (36), Finsko, Dánsko (po 35) a také Slovensko (27).

Hledisko populační váhy, tj. podílu, který představují funkční městské oblasti na celkovém obyvatelstvu, zakládá částečně podobné, ale někde i odlišné postavení České republiky. Příslušná váha u nás odpovídá 60 %, je nižší než v Maďarsku (81 %), Řecku (65 %), na Slovensku (64 %) a v Bulharsku (63 %); zejména vysoké podíly obyvatel soustřeďují FUA ve skandinávských zemích (Dánsko 97 %, Švédsko 89 %, Norsko 81 %, Finsko 79 %). Na druhé straně Německo vykazuje podíl jen 58 %, Velká Británie 51% (ze zbývající evropské „velké čtyřky“ má ovšem Itálie 79 % a Francie 71 %). Uvažujeme-li pouze rámec střední Evropy, pak se populační váha českých FUA pohybuje v průměrných polohách. Mezistátní variační rozpětí ve střední Evropě sahá od 81% podílu na obyvatelstvu země (Maďarsko) přes nám blízké hodnoty na Slovensku (64 %), ve Švýcarsku (63 %) a v Německu (58 %) k číslům zřetelně nižším. Vykazují je Slovinsko (52 %), Polsko (51 %) a nejvýrazněji Rakousko (35 %).

2.3 Dílčí indexy polycentrismu

Indikátory stupně aktuálního polycentrismu jednotlivých států jsou v projektu odvozovány od rozložení a struktury funkčních městských oblastí, včetně jejich dopravní dostupnosti. Pomocí matematických výpočtů byly pro každý stát konstruovány tři dílčí indexy míry polycentrismu:

- index plynulosti významového pořadí FUA je souborným vyjádřením jejich velikostního pořadí podle počtu obyvatel a pořadí podle HDP na 1 obyvatele;
- index rovnoměrnosti rozložení FUA na ploše státu;
- index korelace počtu obyvatel a dopravní dostupnosti FUA.

Vyčíslení těchto indexů je v rozpětí od 0,0 (nulový polycentrismus, tj. monocentrismus) ke 100,0 (úplný polycentrismus). V indexu plynulosti významového pořadí FUA má Česká republika hodnotu 79,2. Variační rozpětí tohoto indexu sahá od minima 35,5 (Lotyšsko) k maximu 87,5 (Itálie). Naše pozice se tak nachází zhruba na rozhraní průměrných a nadprůměrných hodnot tohoto dílčího indexu polycentrismu. Ze sousedních států vykazují vysoký index Německo (86,4), Polsko (84,1) i Slovensko (83,5), naopak podstatně nižší míru Rakousko (63,3), zejména vlivem hypertrofie Vídně. Podobná situace charakterizuje i Maďarsko (61,6) s nadměrně velkou Budapeští. Vysoký index charakterizuje dále státy Beneluxu, naopak spíše monocentrismus se silnými metropolemi je typický pro Francii, Portugalsko, Řecko a většinu skandinávských a pobaltských zemí.

Index rovnoměrnosti rozložení FUA přiděluje České republice hodnotu 51,7. V tomto indexu lze sice v Irsku a na Kypru nalézt dokonce absolutní maximum 100,0, ale početná skupina států (14) vykazuje hodnotu pod 65, takže pozici České republiky můžeme hodnotit jen jako mírně podprůměrnou. Avšak právě mezi našimi sousedy zaujímá jedno z nejpřednějších míst v Evropě Polsko (83,1) a značně příznivé rovnoměrné rozložení mají FUA i na Slovensku (77,0). Ale Německo (56,1) zaznamenává již zcela podobný stav jako ČR a Rakousko (39,3) představuje dokonce jednu z nejméně rovnoměrných sítí funkčních městských oblastí v Evropě (více asymetrická je jen ve Španělsku [s variačním minimem 30,7], Finsku a Švédsku).

V indexu korelace počtu obyvatel a dopravní dostupnosti FUA se variační rozpětí pohybuje od minima 18,5 (Litva) k maximu 77,1 (Rakousko). U České republiky je udána hodnota 63,5. Vzhledem k tomu, že u naprosto převažující většiny států (21 z 29) kolísají hodnoty indexu v rozmezí 45 až 75, odpovídá opět postavení České republiky evropskému průměru. Ve středoevropském rámci máme lepší postavení než Polsko (58,7), Maďarsko (50,4) a zejména Slovensko (41,6), naopak vedle již zmíněného nejvýše vyhodnoceného Rakouska disponují příznivějším indexem korelace Německo (75,2) a Slovinsko (72,0).

2.4 Souborný index polycentrismu

Z dílčích indexů byl posléze vygenerován souborný index polycentrismu evropských států. V číselných hodnotách jej udává tabulka a v přehledném mapovém vyjádření kartogram. Další mapa pak doplňuje vyhodnocení podle států i pohledem podle regionů (NUTS1), tato vnitřní diferenciace není však provedena pro všechny státy.

Pro Českou republiku je udána hodnota souborného indexu polycentrismu 63,6. Naše pozice se tak nachází zhruba uprostřed mezi státy v tomto ohledu nejpříznivěji uspořádanými, jimiž jsou Slovinsko (79,1), Irsko (76,1), Polsko (74,0), Dánsko (72,5), Nizozemsko (72,2), Německo (71,2), Belgie (70,3) – jmenujeme-li státy s hodnotou indexu větší než 70 – a méně příznivě uspořádanými státy, mezi něž patří Norsko (44,4), Litva (48,9), Finsko (49,1), Španělsko (53,6), Estonsko (54,3), Maďarsko (56,1), Lotyšsko (56,3) a mezi našimi sousedy Rakousko (57,4). Zbývající středoevropské státy, neuvedené v obou skupinách krajních poloh, vykazují hodnoty indexu podobné jako Česká republika, konkrétně Slovensko 64,2 a Švýcarsko 66,6.

Regionální diferenciace souborného indexu polycentrismu není pro Českou republiku (stejně jako i pro ostatní bývalé socialistické a též pro skandinávské státy) propočítána. Na příkladu Německa, Francie, Velké Británie, ale i Rakouska aj. je patrné, že hodnoty indexu polycentrismu silně kolísají s velikostním rozsahem sledovaného území a celostátní průměr vzniká z velmi rozdílných stavů.

2.5 Struktura městského systému

Polycentrismus se obecně týká dělby funkcí mezi články městského systému, tj. funkčními městskými oblastmi. Proto je v analýzách věnována pozornost struktuře FUA z významového i sektorového hlediska. Jsou sledovány ukazatele populační velikosti a demografického vývoje FUA, pozice FUA v dopravní dostupnosti, cestovním ruchu, průmyslu, vysokoškolské vzdělávací soustavě a procesech rozhodování v soukromém sektoru. Mapově je situace vyjádřena v následujících kartogramech.

Populační velikost a demografický vývoj

Populační ukazatele měst a městských oblastí představují důležitý faktor pro uspořádání činností moderní evropské společnosti. V soukromém i veřejném sektoru ovlivňují umístění četných druhů služeb a zařízení. Určité demografické rozdíly mohou být vyrovnávány pohybem obyvatel za prací, ale tato kompenzace je jen omezená, dojížďka spíše indikuje územní funkční vztahy.

Pro Českou republiku uvádí zpráva projektu, že má dvě velké FUA (s více než 1 milionem obyvatel). Podle níže uvedené mapy jde o Prahu a Ostravu. Zařazení ostravské FUA do této skupiny je zjevně naddimenzované (zvláště když jako samostatné FUA figurují Opava, Frýdek-Místek, Karviná i Havířov). Dvě FUA (Brno a Plzeň) spadají do velikostní skupiny 250 tisíc až 1 milion obyvatel. Ostatní FUA jsou zařazeny do rozmezí 50–250 tisíc obyvatel. Ve slovním komentáři je uvedeno, že české FUA se 100–200 tis. obyvateli zaznamenávají populační růst a u největších FUA se počet trvale bydlících obyvatel snižuje.

Dopravní dostupnost

Jakékoli sdílení ekonomických funkcí nemůže být dostatečně účinné, pokud není doprovázeno odpovídající dopravní infrastrukturou a dostupností. Konkrétním ukazatelem byla letecká a námořní doprava. Hodnotilo se, zda FUA disponují letištěm s minimálně 50 000 cestujícími ročně (rok 2000), nebo přístavem s minimálně 20 000 přepravovanými kontejnerovými jednotkami ročně (rok 2001).

V České republice nebyla vykázána žádná FUA s globálním nebo evropským dopravním významem (1. resp. 2. skupina). Praha je zařazena až do 3. skupiny (vymezené kritériem méně než 1 % evropských dopravních výkonů, ale s více než 5 % dopravních výkonů v rámci státu). Obdobné postavení mají např. Bratislava, Budapešť, Salzburg, Stuttgart, Varšava, Gdaňsk, Štětín aj. Nejbližšími FUA ve 2. skupině (s 1–5 % evropských dopravních výkonů) je Vídeň, Mnichov a Berlín. Nejbližšími FUA v 1. skupině (s více než 5 % evropských dopravních výkonů) je Frankfurt nad Mohanem, Hamburk a Brémy. Brno a Ostrava jsou zařazeny ve 4. skupině s 2–5 % dopravních výkonů v rámci státu. Zpráva zmiňuje, že u České republiky (podobně jako u Slovenska a Maďarska) se v dopravním systému projevuje vyšší míra monocentrismu než v systému osídlení.

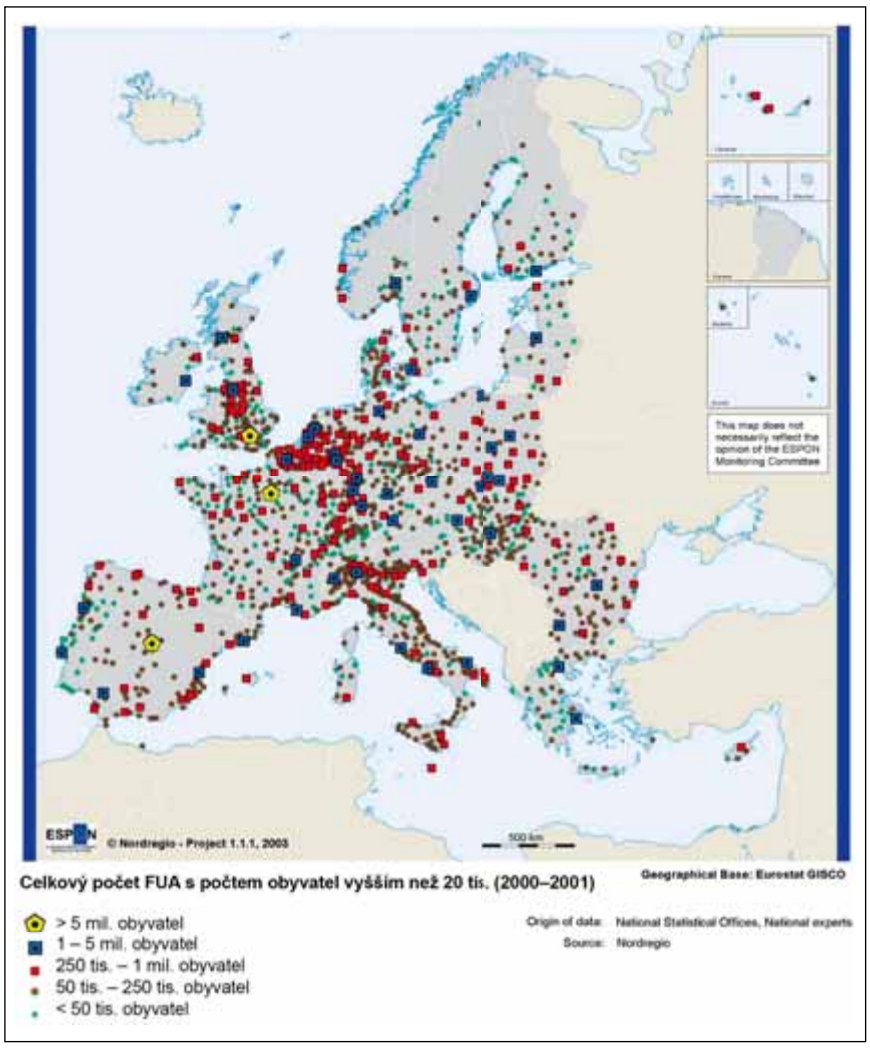

Mapa č. 5: Populační velikost

Postavení v cestovním ruchu

Cestovní ruch je nejvíce polycentricky působícím sektorem. FUA, které mají silné postavení v cestovním ruchu, jsou většinou odlišné od těch, které vynikají v jiných funkcích. Jako konkrétní ukazatel je použit počet lůžek v hotelích a jiných ubytovacích zařízeních (rok 2001).

Rovněž zde neudává zpráva projektu pro Českou republiku žádnou FUA globálního nebo evropského turistického významu, tj. zařazenou v 1., resp. 2. skupině. V celé Evropě

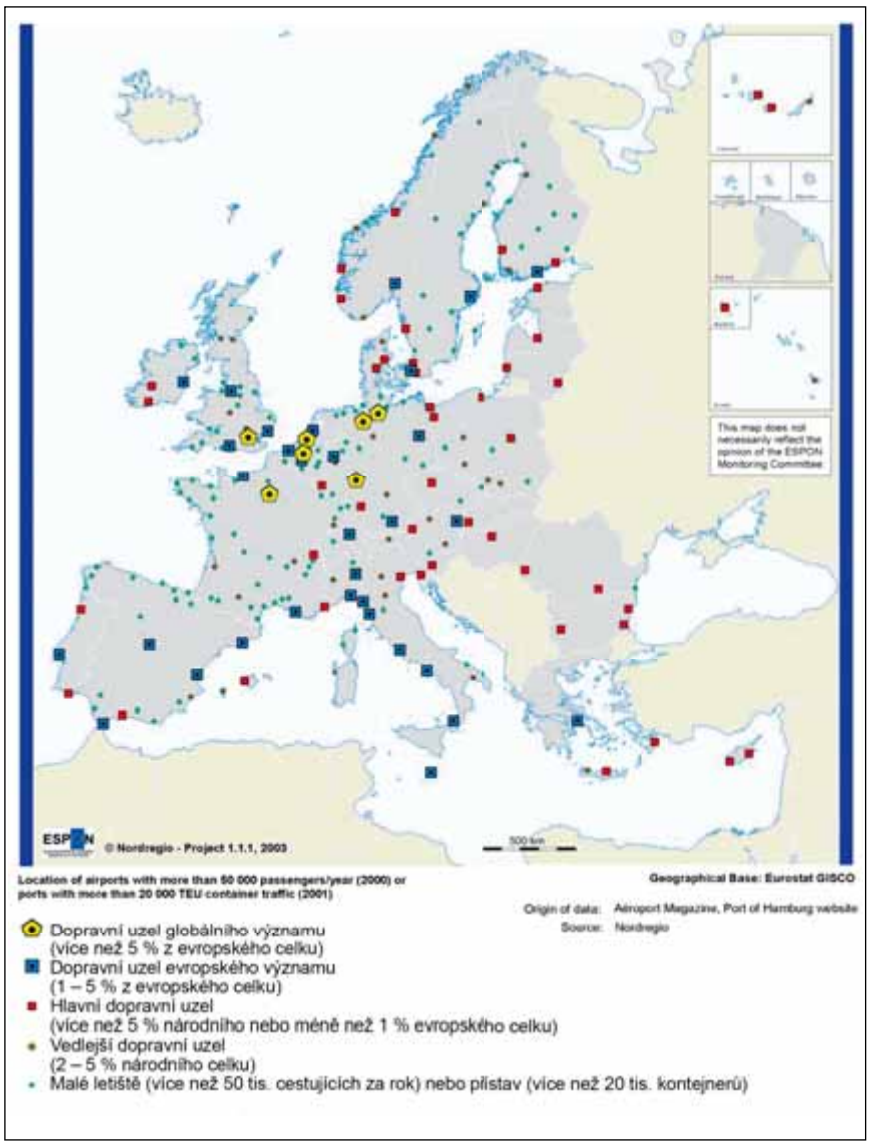

Mapa č. 6: Dopravní dostupnost

jsou však jen čtyři FUA 1. skupiny (Londýn, Paříž, Řím, Palma de Mallorca). FUA 2. skupiny je přes 30, nám nejbližšími jsou Innsbruck, Garmisch-Partenkirchen, Klagenfurt a Budapešť. Do 3. skupiny, vymezené 15–50 tisíc hotelovými lůžky, je zařazeno 5 českých FUA: Praha, České Budějovice, Karlovy Vary, Liberec a Hradec Králové. Sem ale patří i Vídeň, Mnichov, Salzburg, Berlín, Varšava aj. Počtem FUA v této skupině se překvapivě téměř rovnáme Německu (7), převyšujeme Rakousko (4), Maďarsko (2), Polsko (1) a Slovensko (0 – má jen FUA v 5. skupině).

Postavení v průmyslu

V mnoha zemích je polycentrismus městského systému především historickým výsledkem industrializace. Průmyslové uzly vyrostly v blízkosti zdrojů surovin a energie a v místech, odkud mohla být produkce racionálně distribuována. I když v současnosti průmyslová funkce evropských FUA relativně ustupuje, pro mnohé z nich přesto zůstává klíčovou. Ukazatelem je hrubá přidaná hodnota v průmyslu na území FUA.

Ve slovním hodnocení je u České republiky uvedeno, že většina FUA je orientována na průmysl, ale hrubá přidaná hodnota zdejšího průmyslu je nízká. Odpovídající mapa to upřesňuje v tom smyslu, že všechny české FUA jsou zařazeny do poslední, 5. skupiny s méně než 1 miliardou € vyprodukované hrubé přidané hodnoty v průmyslu ročně.

Postavení ve vysokoškolské vzdělávací soustavě

Nejdůležitějším centrem vysokoškolského vzdělání je v převážné většině zemí hlavní město, ale polycentrické prvky se objevují tam, kde je rozvinutá síť regionálních univerzit. Použitým ukazatelem je počet vysokoškolských studentů.

V komentáři je pozice České republiky hodnocena příznivě formulací, že univerzitní systém je vybalancovaný v souladu se systémem osídlení. Ze zařazení Prahy do nejvyšší skupiny (znalostní uzly evropského významu, s minimálně 50 000 studenty) rovněž vyplývá velmi dobré postavení, ale jen zdánlivě. Zde je totiž vymezení nejvyšší skupiny „měkké“, v Evropě je takových FUA 83 a např. jen v Polsku devět. Plzeň, Brno, Olomouc a Ostrava se řadí do rovněž četné 2. skupiny (s 10–50 tis. studenty) a dalších 7 českých FUA do 3. resp. 4. skupiny. Proto je vcelku třeba hodnotit vysokoškolskou vzdělávací funkci českých FUA jako zcela průměrnou.

Postavení v rozhodovacích procesech soukromého sektoru

Význam měst nesouvisí jen s jejich konkurenceschopností a populační váhou, ale také s atraktivitou pro soukromé investory. Jelikož je měření tohoto kritéria obtížné, byl zvolen jednoduchý ukazatel, sledující v jednotlivých FUA rozložení 1 500 největších evropských firem resp. 500 předních firem daného státu.

V České republice není žádná FUA zařazena do 1. skupiny (globální rozhodovací centra; ta jsou však v Evropě jen tři: Londýn, Paříž a Mnichov), ani do 2. skupiny (evropská rozhodovací centra, kterých je rovněž málo, patří sem jen Stockholm, Hamburk, Amsterodam, Brusel, Kolín nad Rýnem, Frankfurt nad Mohanem, Curych a Milán). Praha je zařazena do 3. skupiny, vymezené vyšším než 10% podílem z TOP 500 českých firem a nižším než 2% podílem z TOP 1500 evropských firem. V téže skupině se nacházejí mj. Vídeň, Bratislava, Budapešť, Katowice, Varšava aj. Šest českých FUA patří do 4. skupiny (2–10 % z TOP 500 českých firem): Plzeň, Ústí nad Labem, Hradec Králové, Brno, Ostrava a Hodonín.

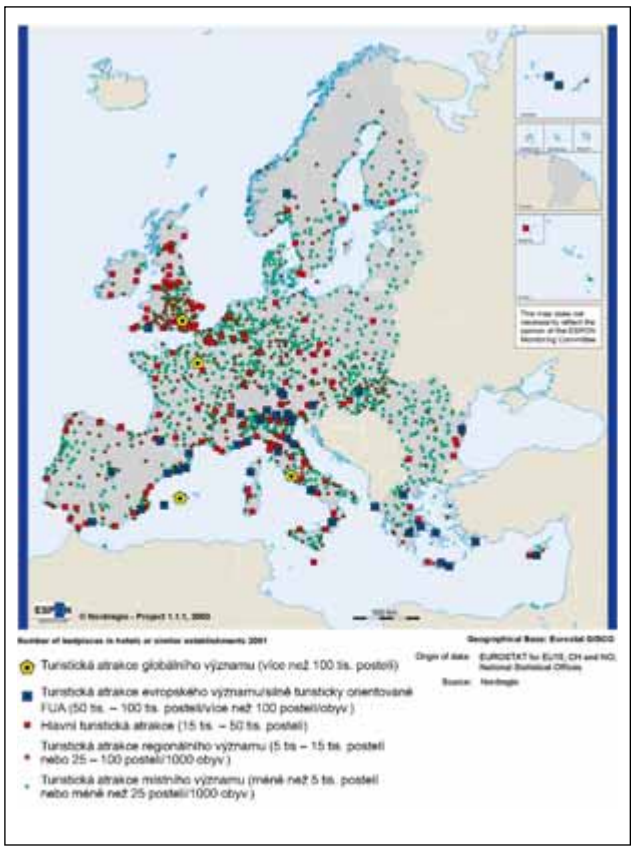

Mapa č. 7: Postavení v cestovním ruchu

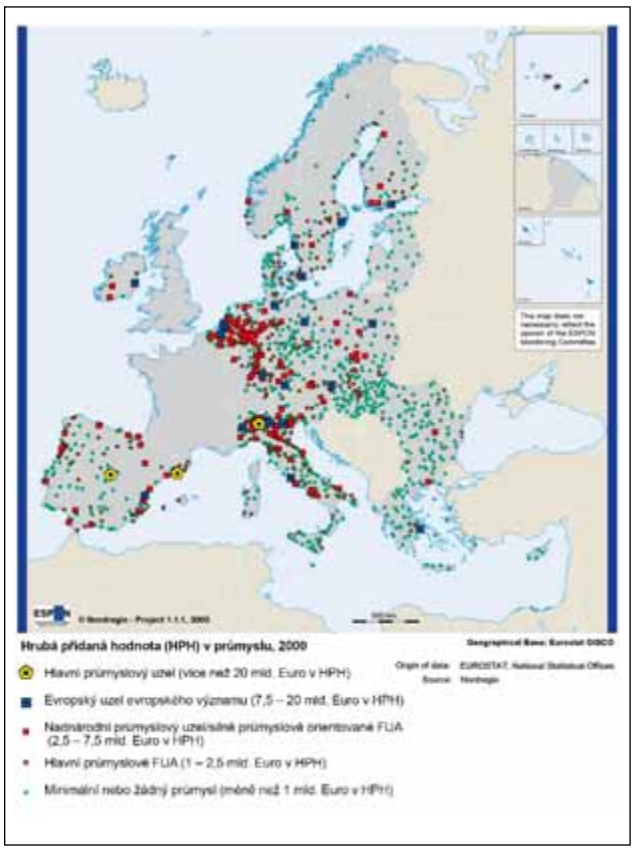

Mapa č. 8: Postavení v průmyslu

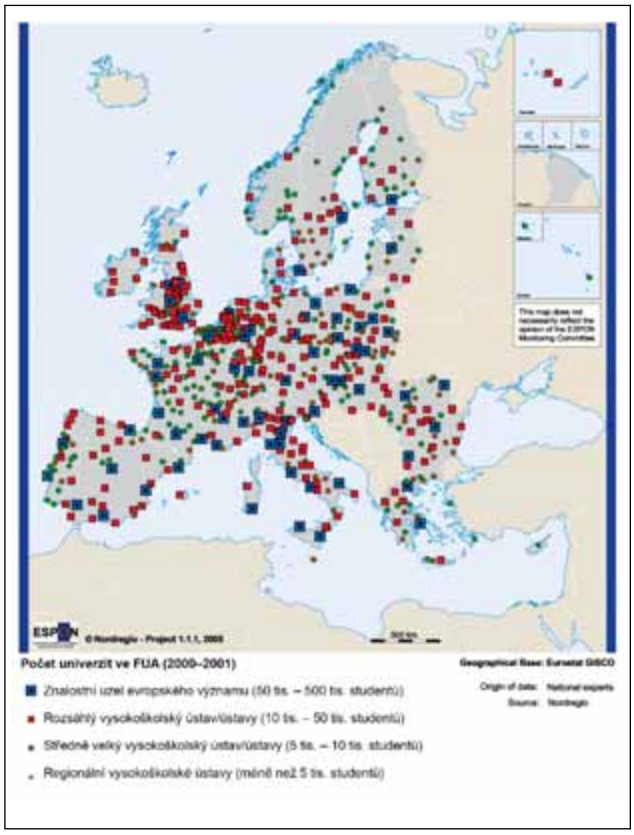

Mapa č. 9: Postavení ve vysokoškolské vzdělávací soustavě

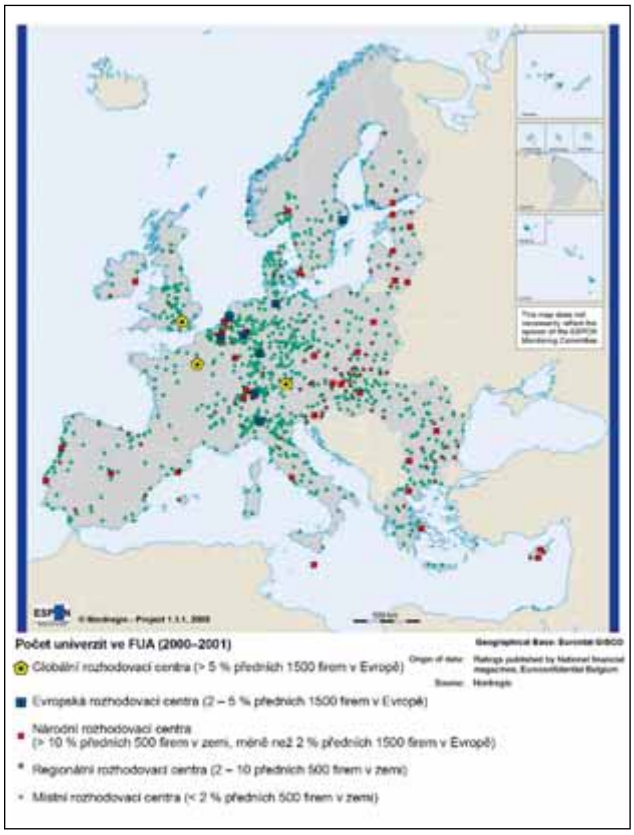

Mapa č. 10: Postavení v rozhodovacích procesech soukromého sektoru

2.6 Oblasti potenciálního městského strategického horizontu

Jako rámec pro prostorový rozvoj funkčních městských oblastí lze obecně považovat zejména území v dosahu 45minutové dopravní dostupnosti (automobilem) z jádra FUA. Tyto oblasti jsou v projektu originálně vymezeny. Každou oblast tvoří všechny obce, z jejichž území alespoň 10 % spadá do příslušné izochrony. Areály byly označeny jako oblasti potenciálního městského strategického horizontu *(Potential urban strategic horizon areas, PUSH oblasti)*. Jsou potenciálními v tom smyslu, že se mohou stát nejpravděpodobnějším prostorem pohybu obyvatel za prací s mobilizujícím efektem růstu příslušných FUA, přitom v současnosti dojížďka nemusí být vůbec vyvinuta, anebo vyvinuta jen v malé míře.

Mapa níže přehledně znázorňuje vymezení PUSH oblastí. V zemích, kde je síť FUA, a tím i PUSH oblastí, hustá a je tu velká délka dálnic a kvalitních silnic (Německo, státy Beneluxu, větší část Velké Británie a Itálie), jsou jen velmi malé plochy, které stojí mimo dosah sousedících PUSH oblastí. Na opačném pólu se nacházejí Norsko, Švédsko, Finsko, Irsko, Rumunsko, Španělsko a částečně i Francie, hlavně z důvodu větších vzdáleností mezi PUSH oblastmi, které nestačí kompenzovat ani rychlé silnice (což zřejmě neplatí pro Rumunsko). Česká republika, jak bylo výše uvedeno, má poměrně řídkou síť FUA a PUSH oblastí, nadto nerovnoměrně rozmístěnou. Tam, kde je nejřidší (česko-moravské pomezí, jihozápadní Čechy), se objevují poměrně rozsáhlé plochy stojící mimo PUSH oblasti.

2.7 Potenciální polycentrické integrační oblasti

Skutečnost, že četné navzájem blízko položené PUSH oblasti se dělí o společné zázemí v dosahu 45minutové izochrony, vedla řešitele projektu k úvaze, že takové integrační oblasti by mohly řešit řadu problémů svého územního rozvoje společně. Významným přídavným efektem by bylo zvýšení jejich konkurenceschopnosti směrem navenek. Vhodný územní rámec pro takovou možnou dělbu funkcí mezi dvěma a více PUSH oblastmi je ve zprávě projektu označen jako potenciální polycentrická integrační oblast *(Potential polycentric integration area, PIA oblast)*. Těchto PIA oblastí bylo v Evropě vymezeno 276. Podle použité metodiky určitou PIA oblast tvoří dvě nebo více PUSH oblastí, které se alespoň z 33 % územně vzájemně překrývají. Samozřejmě řada PUSH oblastí je územně samostatná a stojí mimo PIA oblasti.
Nejvíce skladebných PUSH oblastí obsahují PIA oblasti Amsterodam a Milán (po 27), Frankfurt nad Mohanem (25), Kolín nad Rýnem (21), Curych (18) atd. V České republice bylo vymezeno 6 PIA oblastí. Jsou to (s počtem zahrnutých PUSH oblastí): Ostrava (5), Děčín, Olomouc (po 4), Praha, Liberec, Pardubice (po 2). Mimo PIA oblasti stojí PUSH oblasti jako Brno, Plzeň, České Budějovice, Karlovy Vary, Jihlava a Mladá Boleslav.

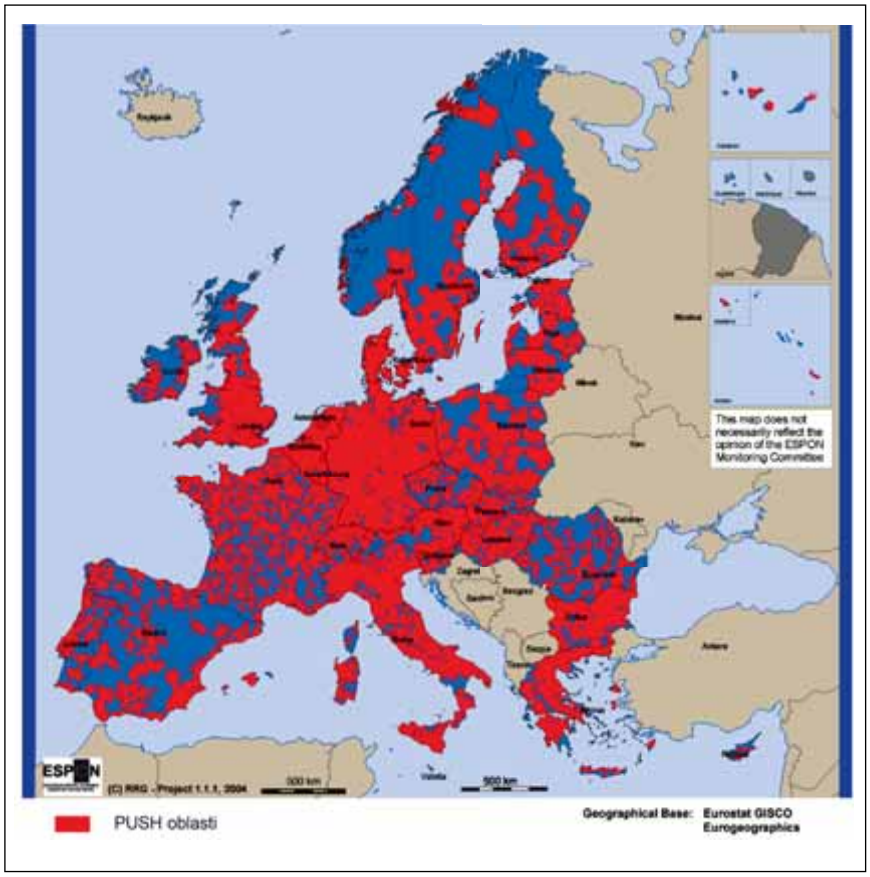

Mapa č. 11: Oblasti potenciálního městského strategického horizontu

2.8 Shrnutí

Oddíl 26.3.5 Přílohové zprávy B přináší některé shrnující a hodnotící údaje za Českou republiku. Uvádí se tu, že podíl městského obyvatelstva je vyšší než 70 %. Zpracovatelům je známo, že u nás po roce 1993 neexistuje významová klasifikace měst, nicméně existuje snaha obnovit ji s použitím ukazatele úrovně vybavenosti. Obvykle se udává 11 regionálně významných aglomerací a Praha jako aglomerace mezinárodního významu. Určitý nadregionální význam má rovněž Brno. Některá města jsou uznávána jako „města – brány“ s významnými ekonomickými i jinými kontakty do zahraničí.
Zpráva dále uvádí dokument Zásady regionální politiky, který byl schválen vládou České republiky v roce 1998. Jako hlavní cíl regionální politiky je interpretována podpora hospodářského a sociálního rozvoje regionů, což je klíčový předpoklad harmonického a vyváženého rozvoje území státu jako

celku. Mezi základními použitými principy je zmiňován „princip partnerství“ a postup, který zpracovatelé nazývají „princip programování“ – je založen na koordinaci státu a jednotek samosprávy v koncepčních věcech. Vedle celostátního rozvojového programu existují rozvojové programy každého regionu. Pokud jde o nástroje, jako hlavní jsou uváděna odvětvová opatření ministerstev, dále sektorové rozvojové a podpůrné programy a systém finančních nástrojů, jakými jsou státní záruky, dotace, půjčky, pobídky atd.

V některých pasážích přináší závěrečné hodnocení i kritické zhodnocení regionální (a speciálně polycentrické) politiky v České republice. Je zmíněn zejména stav, kdy na úrovni regionů a obcí přetrvává nedůvěra vůči strategickým územním plánům většího územního rozsahu. Ani sám vlastní pojem „polycentrický rozvoj“ se v dokumentech regionálního rozvoje České republiky prakticky neobjevuje.

3. Kulturní dědictví a identita

3.1 Základní informace o projektu

Obsahem projektu **Role a územní dopady kulturního dědictví a identity** jsou analýzy prováděné na základě systému indikátorů, zaměřené na rozsah kulturního dědictví z hlediska absolutního počtu památkových objektů a z hlediska jejich hustoty v evropských regionech. Z dalších analýz jsou patrné vztahy mezi kulturním dědictvím a jeho využíváním návštěvníky a místními obyvateli.
Součástí projektu je 20 případových studií zabývajících se rozdílnými tématy z oblasti kulturního dědictví a identity.
Z projektu vyplývají doporučení a metody začlenění kulturního dědictví do evropského plánovacího procesu tak, aby byla zajištěna udržitelnost kulturně historického fondu a identity evropských regionů.

3.2 Důvody pro zpracování projektu

Evropský prostor prošel v posledním desetiletí hlubokými změnami. V prvé řadě jsou to změny celé společnosti a ekonomiky související s nastupujícím postindustriálním obdobím. Další změny přináší rozšiřování Evropské unie směrem na východ. V souvislosti s tímto vývojem Evropy se posiluje pozice kulturního dědictví jako základu cestovního ruchu, který je jedním z nejdynamičtěji rostoucích sektorů postindustriální ekonomiky.
Tento nárůst zájmu o kulturní dědictví však přináší i závažnou hrozbu pro významná místa. Z českých měst je v závěrečné zprávě uváděn jako příklad ohroženého, turisty zaplaveného města Českého Krumlova, jedné z českých lokalit UNESCO. Země východní Evropy ve snaze o dosažení standardu bohatších západních států využívají svého kulturního dědictví bez ohledu na nezbytnou památkovou ochranu s cílem rychlého ekonomického přínosu, a tak přímo ohrožují zachování nenahraditelných památek. Dalším negativním dopadem tohoto trendu je narůstající konflikt mezi zájmy návštěvníků a zájmy stálých obyvatel města. Ve zprávě ESPON jsou uváděny Tallin, Krakov a Praha jako příklady měst, kde se tento konflikt projevuje.
Důsledky politických a ekonomických změn však umožňují institucionálně silnější Evropě dohodnout se na regulaci využívání kulturního dědictví s ohledem na zachování zásad památkové péče a vytvořit síť vědomostí, která umožní každému členskému státu vymezit a správně řídit své kulturní zdroje. Evropský kulturní prostor je však nutné vnímat ne jako fenomén potlačující národní kultury, ale jako prostor stratifikovaný dle potenciálu kulturního dědictví a podle jeho případného ohrožení. Implementace evropské regionální kulturní politiky, která musí být založena na souboru dat a navazujících analýz, je jedním z možných způsobů, jak těchto cílů dosáhnout.
V Evropě chyběla databáze kulturních zdrojů a ESPON projekt 1.3.3 byl připravován s cílem tento nedostatek odstranit. Každý ze zúčastněných partnerů je zodpovědný za shromáždění příslušných národních a regionálních statistik. Pro Českou republiku shromažďovala data skupina pracovníků z Univerzity Pardubice.

3.3 Klasifikace a měření komponentů kulturního dědictví a identity

Komponenty kulturního dědictví a identity byly koncepčně rozděleny do různých kategorií dle jejich vlivu na území. Komponenty jsou členěny do 9 kategorií:
Památky (nemovité) – jednotlivé objekty
Zjišťují se údaje o registraci, počtu návštěvníků, rozsahu prohlídkové trasy, počtu dní v roce, během nichž je památka přístupná veřejnosti. Veškerá tato data lze v České republice s poměrnou přesností shromáždit.
Chráněná památkově významná území
Zjišťují se údaje o registraci, počtu návštěvníků, o rozsahu prohlídkové trasy a o počtu dní v roce, během nichž je památka přístupná. Nejen v České republice, ale i v ostatních zemích, kromě údaje o registraci, nejsou ostatní data zpravidla vůbec shromažďována, neboť jejich získání je obtížné a přesnost velmi diskutabilní.
Muzea a galerie
Zjišťují se údaje o přítomnosti muzeí a galerií v sledované lokalitě, o počtu návštěvníků, rozsahu prohlídkové trasy, počtu dní v roce, během nichž jsou objekty přístupné. Údaje se v České republice zpravidla evidují.
Kulturní akce
Tato kategorie, zaměřená na nehmotnou oblast kulturního dědictví, je sledována pouze v případě událostí, které charakterizují kulturní identitu určité lokality, mají výrazný dopad na území svého konání a mají stabilizovanou organizační strukturu. Zjišťují se údaje o existenci akcí, o počtu návštěvníků, o době trvaní a počtu návštěvníků z řady místních obyvatel. Kromě údajů o existenci událostí je v České republice velmi obtížné získat ostatní data.
Kulturní rozmanitost
Tato kategorie se vztahuje na různé jazyky, víru, etnické skupiny, společenské struktury a další, které jsou výrazem lokální identity. Sledují se pouze ty jevy, které jsou v území viditelné, sledovatelné a měřitelné. Vliv těchto jevů v území je spojen s ostatními komponenty z předchozích kategorií. Zjišťují se údaje o počtu jiných národností, o počtu obyvatel náležejících k etnické minoritě, o počtu obyvatel vyznávajících určitou víru a počtu obyvatel užívajících určitý jazyk. Přesná data jsou v České republice obtížně dostupná, protože požadované údaje jsou v průběhu sčítání obyvatel poskytovány dle vlastní úvahy tázaného.
Pracovníci v oborech souvisejících s kulturou
Jsou to pracovníci z oborů, které se zabývají přímo kulturním děním, tak zvaným kulturním průmyslem nebo pracovníci, kteří se zabývají kreativním procesem, který dotváří kulturní znaky území. Různé obory zahrnuté do této kategorie jsou v projektu uvedeny v tabulce, na jejímž základě lze počty pracovníků ze sčítání eliminovat.
Kulturní infrastruktura a organizace
Zjišťují se údaje o počtu divadel, kin, veřejných knihoven, počet návštěvníků divadel, kin a veřejných knihoven. Data je v České republice možné zjistit.
Intelektuální kapitál
Sledují se údaje o počtu absolventů vysokých škol a o počtu studujících na středních školách. V České republice jsou tyto údaje dostupné.

Výjimečně hodnotné složky kulturního dědictví
Zjišťují se údaje o počtu divadel zahrnutých do Evropské divadelní úmluvy, operních souborů, které jsou součástí sítě Opera Europa, muzeí, které jsou členy ICOM, měst, která jsou evropskými centry kultury, filmových festivalů, které jsou zapsány ve dvou hlavních internetových portálech a o počtu kulturních památek zapsaných v seznamu UNESCO.

3.4 Struktura indikátorů

Pro projekt jsou nejpodstatnější dva typy údajů, které dávají základ příslušným indikátorům používaným v projektu.

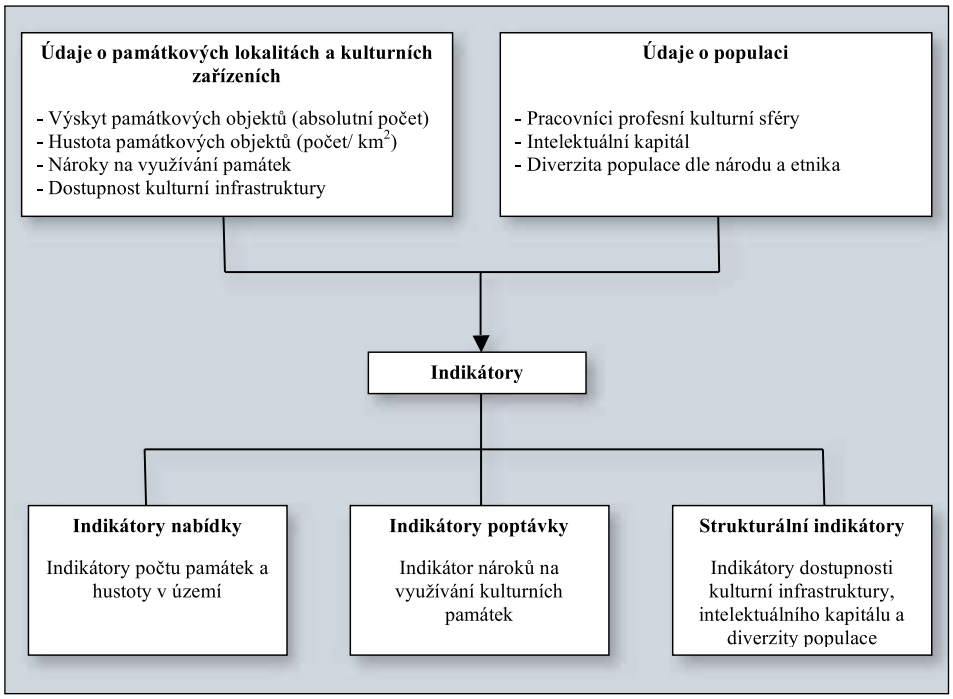

Diagram č. 1: Struktura indikátorů

3.5 Hodnocení evropských států dle příslušných indikátorů

Na základě souboru získaných dat byly dle stanovených kategorií a indikátorů vytvořeny kartogramy znázorňující výskyt památkových objektů v evropských regionech, hustotu památkových objektů, dopady využívání památek, dostupnost kulturní infrastruktury a další. Ne vždy však tyto kartogramy přesně vypovídají o skutečném rozsahu kulturního dědictví v příslušných zemích. V některých evropských státech (např. ve Švédsku) jsou centrálně vedeny vyčerpávající státní seznamy kulturních památek, naopak některé státy, které se vyznačují celosvětově významným množstvím velmi cenných a atraktivních památek (Itálie, Řecko), preferují selektivní výběr nebo ponechávají více památkové péče na soukromém sektoru. Tyto trendy se pak odrážejí v množství uvedených památek a jejich hustotě na území jednotlivých států.

Jednotná a evropsky i celosvětově srovnatelná je kategorie nejvýznamnějších památek a kulturních aktivit, mezi něž se řadí i památky UNESCO, kterých je v České republice značný počet (12).

Mapa č. 12 založená na indikátoru A. 0 dokládá diference a nehomogenitu souborů dat různých států. Proto vznikl nový indikátor AO^0, který vychází z databáze kulturní atraktivity evropských zemí shromážděné v rámci ESPES (Studijní program v evropském územním plánování), na jehož základě byla mapa vytvořena.
Na následujících mapách se jeví Česká republika jako region s velmi nízkým počtem památek a nízkou hustotou kulturních památek[2)].

V České republice existuje v souladu s památkovým zákonem Ústřední seznam kulturních památek, v němž jsou evidovány pouze hmotné kulturní památky, kterých je v současné době 40 274. Ty jsou rozlišeny dle míry ochrany a dle kompetencí při provádění vlastního procesu památkové ochrany na kulturní památky, národní kulturní památky (880), památkové rezervace (městské a vesnické, celkem 101) a památkové zóny (městské a vesnické, celkem 464). 12 památkových lokalit bylo zapsáno do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Vzhledem k rozloze ČR je hustota památkových objektů značná.

Kombinací různých indikátorů lze zdůraznit funkční aspekty kultury:
- Ochrana kultury – kulturní dědictví, hmotné i nehmotné, má etickou hodnotu a je nositelem místní identity. Je zapotřebí jej chránit proti tržním a jakýmkoliv dalším vlivům.
- Výnosy kultury – kultura jako komodita. Kulturní kapitál je klíčovým komponentem soudobého ekonomického a sociálního rozvoje.
- Valorizace kultury – kultura jako soubor sociálních norem a kapacit, který obohacuje místní komunitu.

Z mapy č. 16 vyplývá orientace České republiky vzhledem k funkci kultury v Evropě i rozdílnost mezi regiony soudržnosti v rámci ČR. Region Severovýchod a Jihovýchod jsou multispecializované regiony, region Severozápad je orientován na ochranu kultury a její valorizaci, zbytek republiky je orientován na výnosy kultury a valorizaci.

2) Pro ČR byla použita databáze Ministerstva kultury týkající se památkových objektů zpřístupněných návštěvníkům za vstupné.

Mapa č. 12: Mapa Evropy založená na indikátoru A.0 (neupravená databáze)

Mapa č. 13: Mapa Evropy založená na indikátoru A.0⁰ (upravená databáze)

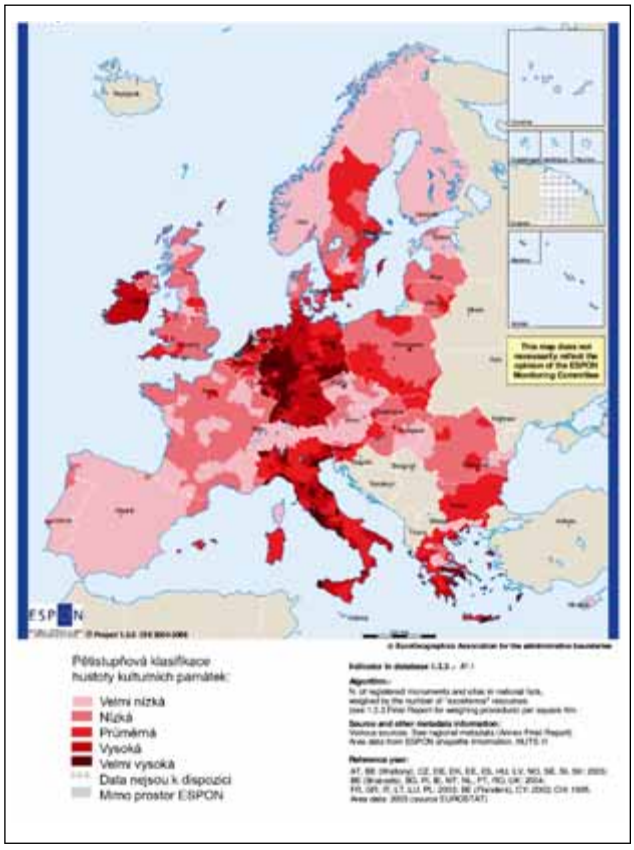

Mapa č. 14: Hustota kulturních památek na základě indikátoru A.1 (upravená databáze)

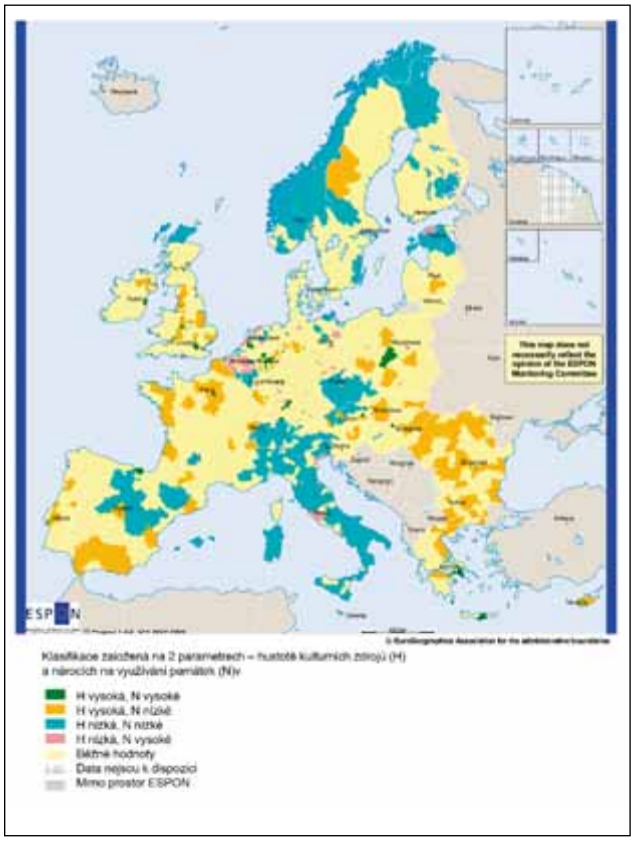

Mapa č. 15: Klasifikace regionu na úrovni NUTS2 podle nerovnováhy mezi potenciálními požadavky a nabídkou kulturních zdrojů

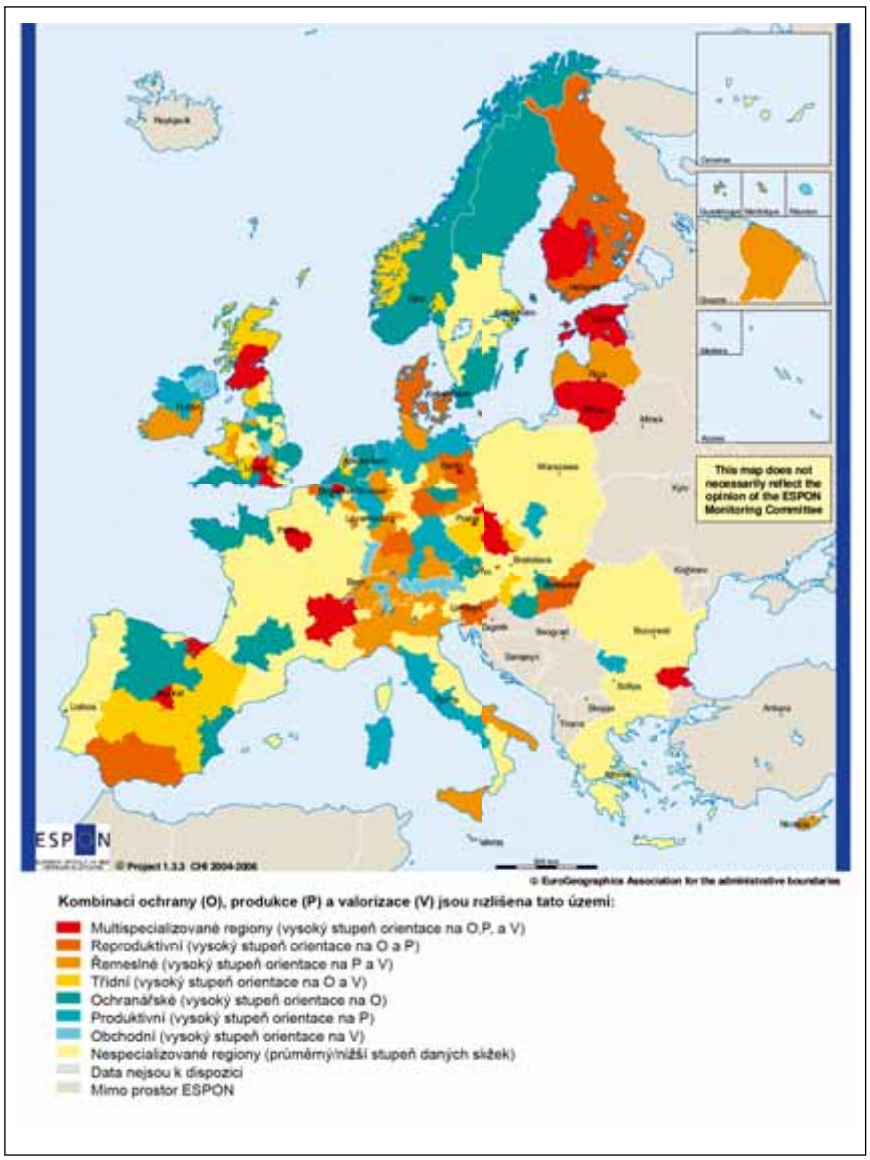

Mapa č. 16: Mapa Evropy dle regionální klasifikace ochrana – produkce – valorizace

3.6 Případové studie

V rámci projektu Role a územní dopady kulturního děditství a identity bylo zpracováno 20 případových studií za různé skupiny témat. Řešení jednotlivých studií potvrzuje nutnost systematického přístupu k inventarizaci potenciálu a komplexnímu přístupu k plánování udržitelného rozvoje v oblasti kulturního dědictví. Studie pocházející z nových členských zemí EU (Česká republika, Slovensko, pobaltské státy, Rumunsko) se zaměřují na regionální kulturní dědictví.

Případová studie Pardubického kraje se zabývá analýzou a možným řešením významného problému, který se projevuje nejen v České republice, a to problematickým vztahem mezi kulturním dědictvím a cestovním ruchem. Studie poukazuje na obecně platnou souvislost mezi nedostatečným občanským vybavením lokality a nedostatečným zájmem turistů.

Studie zaměřená na příhraniční oblast Broumovsko zahrnuje velkou škálu problémů souvisejících nejen s významným kulturním dědictvím, ale i s nepříznivým sociodemografickým rozvojem řešeného území. V navrhovaném řešení se doporučuje zejména využití možností bohatého potenciálu kulturního dědictví a kvalitního přírodního prostředí pro cestovní ruch.

3.7 Závěry a doporučení

Rozdílnost a bohatství kulturního dědictví – hmotného i nehmotného – je zdrojem, který udržuje Evropě privilegované postavení ve světě. Unikátnost však není pouze výhodou, ale také hrozbou. Kulturní dědictví není reprodukovatelné, neustálý tlak na intenzivní využívání může ohrozit jeho fyzickou celistvost a autenticitu. Udržitelný rozvoj kulturního dědictví, zejména rozvoj historických měst, vyžaduje mimořádné plánovací úsilí.

Pro Českou republiku vyplývá z projektu doporučení:

- harmonizovat politické a ekonomické změny společenského systému s oblastí kultury,
- vytvořit strukturu odpovědných institucí,
- garantovat kulturní demokracii pro autory,
- zajistit svobodu autentického vyjádření a vytvářet podmínky pro tvůrčí práci,
- garantovat podmínky pro umělecké a kulturní inovace, vytvořit podmínky pro ochranu a rozvoj české identity,
- zužitkovat výhody tržní ekonomiky pro podporu a propagaci a současně pro ochranu kulturních hodnot,
- hledat nová partnerství státní a soukromé sféry.

4. Vztah město – venkov

4.1 Základní informace o projektu

Projekt **Vztahy město – venkov v Evropě** se orientuje na dané dvě složky tohoto vztahu, jejíchž propojení chápe jako neoddělitelné, vzájemné a podstatně komplexnější než v minulosti. Na základě analýzy vztahu města a venkova, která je předmětem projektu, je sestavena nová typologie městsko-venkovských vztahů na území Evropské unie (úroveň NUTS3), která má svým univerzálním přístupem nahradit národní typologie, podléhající rozdílným národním klasifikačním systémům rurality/urbánnosti.
V závěru jsou formulována strategická doporučení pro relevantní politiky, jejichž cílem je životaschopný vztah obou prvků a všeobecný udržitelný rozvoj.

4.2 Národní typologie regionů

Národní typologie byla založena na kombinaci dvou faktorů – stupni rurality a hustotě osídlení. Pro každý z těchto faktorů byla zvolena třístupňová škála.

Faktory	Stupeň		
	Vysoký	Střední	Nízký
Stupeň rurality	> 110	90–110	< 90
Hustota osídlení	> 150 obyv./km^2	50–150 obyv./km^2	< 50 obyv./km^2

Tab. č. 2: Národní typologie regionů

(Pozn. Stupeň rurality je stanoven jako podíl venkovské populace a celkové populace, index národního průměru = 100)

Celkem bylo tedy získáno devět různých typů regionů, které byly dle hustoty osídlení sdruženy v následující tři nadřazené typy:

- převážně městské (hustě osídlené, středně osídlené, řídce osídlené),
- střední (hustě osídlené, středně osídlené, řídce osídlené),
- převážně venkovské (hustě osídlené, středně osídlené, řídce osídlené).

Jak vyplývá z mapy č. 17, jsou na území České republiky zastoupeny všechny tyto tři typy. Největší část území ČR přitom zaujímají regiony převážně venkovské – středně osídlené.
V podrobnějším měřítku se jedná o tyto typy:

- převážně městské – hustě osídlené (Ústecký kraj, Moravskoslezský kraj a Praha) a středně osídlené (Karlovarský kraj, Liberecký kraj),
- střední – středně osídlené (Královéhradecký kraj),
- převážně venkovské – hustě osídlené (Jihomoravský kraj a Olomoucký kraj) a středně osídlené (Plzeňský, Jihočeský, Středočeský, Pardubický a Zlínský kraj a kraj Vysočina).

Podobnou skladbu regionů jako ČR má Polsko a Maďarsko, případně jižní část Itálie a západní Francie a Dánsko.
Zcela odlišná je struktura regionů Norska, Švédska a Finska, kde je naprostá většina jejich území charakterizována jako regiony převážně venkovské – řídce osídlené. Obdobnou strukturu jako severské země má vnitrozemí Španělska, střední část Francie a Irsko. Protikladem je západní část Německa, státy Beneluxu, Švýcarsko a severní polovina Itálie.
V evropském měřítku zahrnuje ČR převážně venkovské regiony se střední hustotou osídlení.

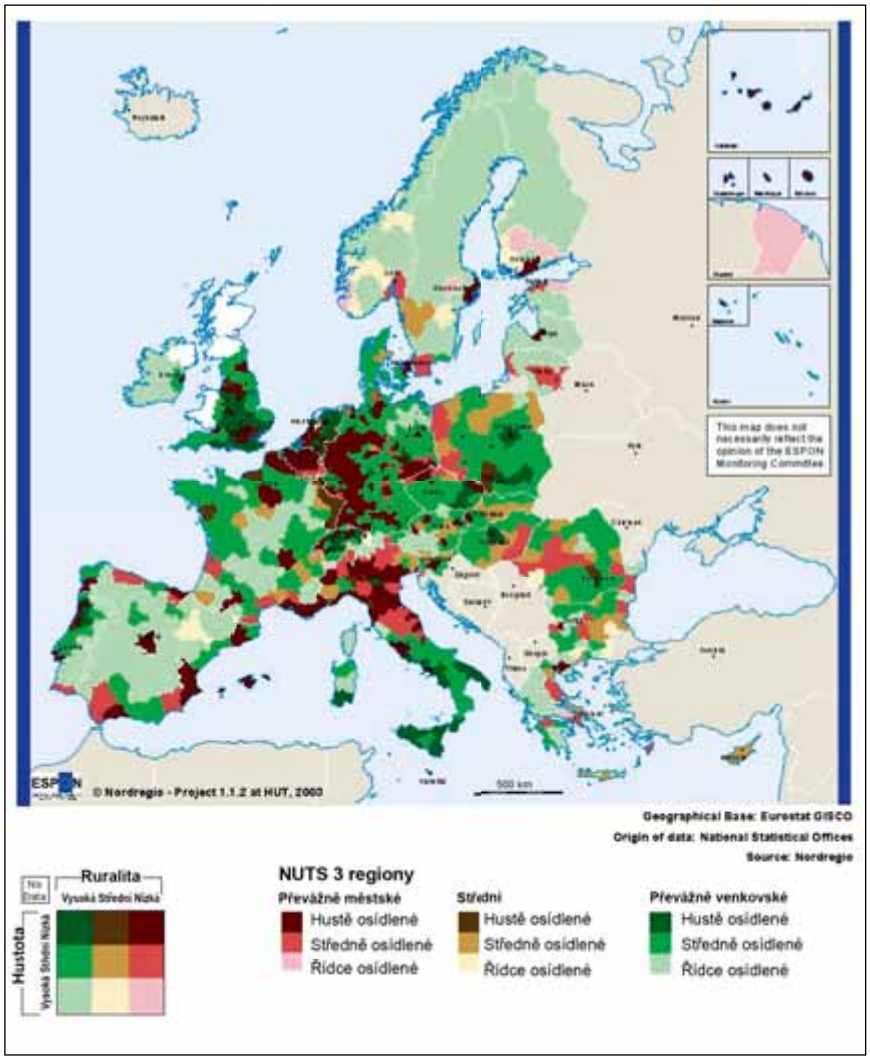

Mapa č. 17: Městsko-venkovská populace v Evropě založená na národních klasifikacích

4.3 Harmonizovaná typologie regionů

Harmonizovaná typologie je založena na předpokladu dvou základních dimenzí:

- stupni závislosti na městu – stanoveném na základě hustoty populace a postavení vedoucího městského centra v rámci každého NUTS3 regionu,
- stupni lidské intervence – určeném dle relativního podílu zemské plochy k třem základním třídám zemské plochy (zastavěná plocha, zemědělská plocha, ostatní plocha).

Kombinací dvou tříd u *stupně závislosti na městu* a tří kategorií u *stupně lidské intervence* byl získán harmonizovaný model o šesti různých typech regionů dle urbánně-rurálních vztahů.

Faktory	Stupeň		
	Vysoký	Střední	Nízký
Závislost na městu	Úroveň MEGA anebo hustota populace > ∅EU	X	Hustota populace < ∅EU
Lidská intervence	Podíl zastavěné plochy > ∅EU	Podíl zemědělské plochy > ∅EU	Podíl ostatní plochy > ∅EU

(Pozn. ∅EU …. průměr Evropské unie)

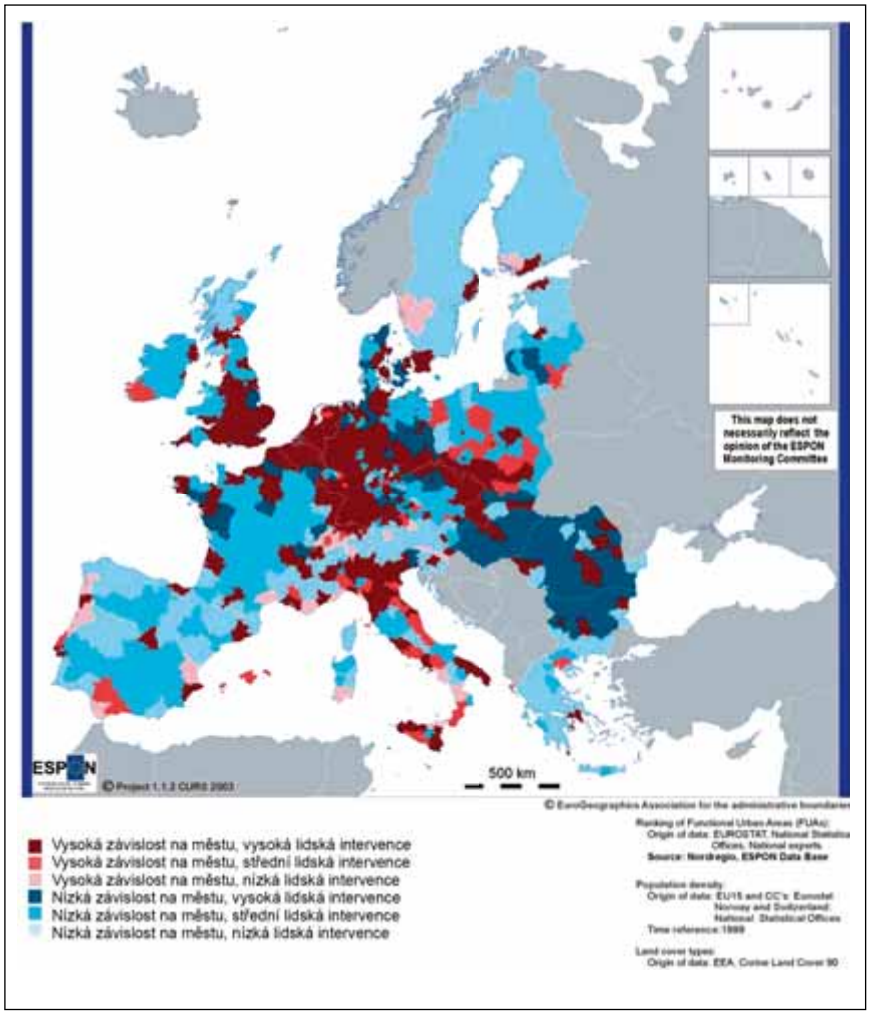

Mapa č. 18: Harmonizovaná městsko-venkovská typologie

Na mapě městsko-venkovské typologie, založené na hustotě populace, se na území České republiky vyskytují regiony NUTS3 ve stupni:

- vysoká závislost na městu, vysoká lidská intervence (Ústecký, Liberecký, Královéhradecký, Pardubický, Jihomoravský, Olomoucký, Zlínský a Moravskoslezský kraj a Praha),
- nízká závislost na městu, vysoká lidská intervence (Středočeský a Karlovarský kraj),
- nízká závislost na městu, střední lidská intervence (Plzeňský a Jihočeský kraj a kraj Vysočina).

Území ČR se dá z pohledu harmonizované typologie charakterizovat jako rovnoměrně rozložené do tří typů:

- Severní a východní část republiky a Praha – stupeň 1 (vysoká závislost na městu, vysoká lidská intervence) navazuje na stejný typ v sousedním Sasku, Polsku a západním Slovensku. Tato oblast má z uvedeného pohledu srovnatelné podmínky se západní částí Německa, státy Beneluxu, Švýcarska a převážnou částí Anglie.
- Střední Čechy s výjimkou Prahy a nejzápadnější část České republiky s výjimkou Ašského výběžku – stupeň 4 (nízká závislost na městu, vysoká lidská intervence) je oblast srovnatelná s oblastmi Maďarska, Rumunska a Bulharska,
- Oblast jihozápadních a jižních Čech a Vysočiny – stupeň 5 (nízká závislost na městu, střední lidská intervence) je oblast srovnatelná s podstatnou částí Francie.

Harmonizovaná typologie tím, že zahrnuje šest stupňů oproti národní typologii s devíti stupni, má další vypovídací schopnost. Tou je míra různorodosti regionů v relativně malé oblasti. Příkladem je část Německa při západní hranici České republiky nebo jižní polovina Itálie. Česká republika je co do uvedené různorodosti poměrně stejnorodá.

Příkladem využití harmonizované typologie je vyjádření hrubého domácího produktu, který popisuje mapa č. 19.

Průměrný hrubý domácí produkt EU25+4 je 18 607 euro na obyvatele. Zhruba 600 regionů má vyšší než průměrný HDP, zatímco přes 700 regionů, kam spadá i Česká republika, má HDP nižší než průměrný. Z mapy níže je patrné, o které oblasti s vyšším HDP (šikmé šrafování)

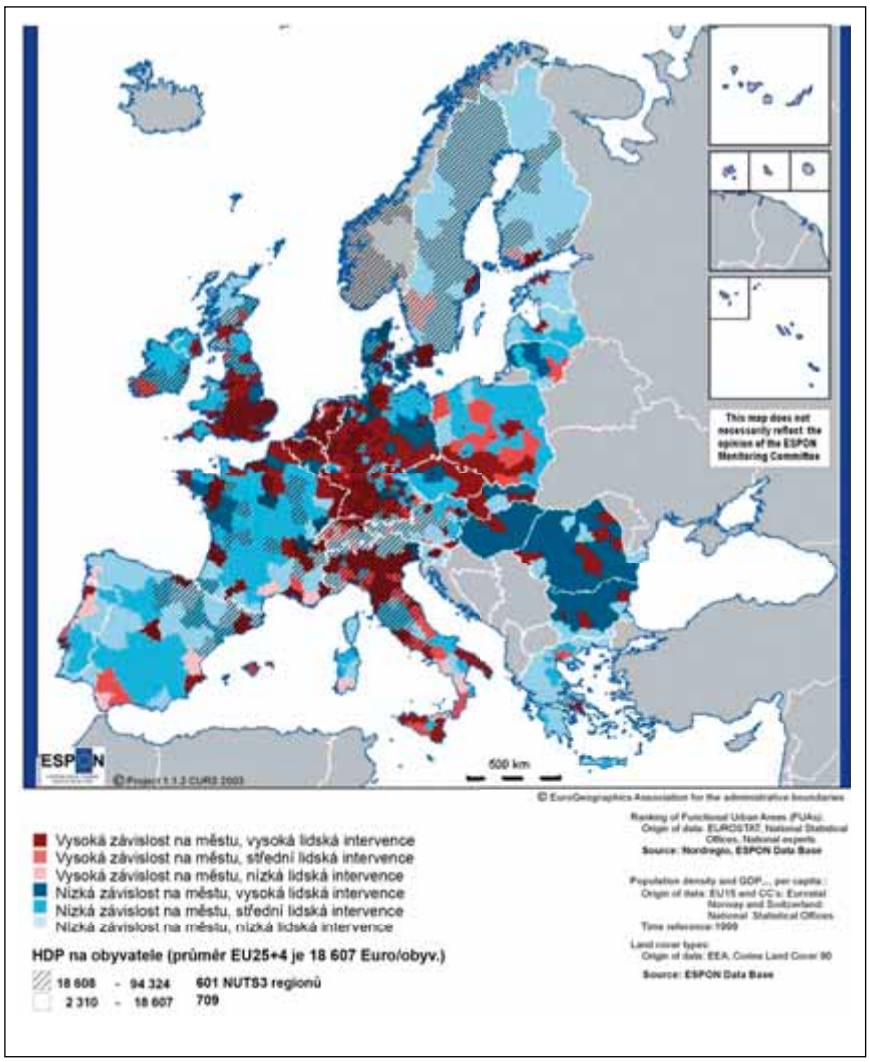

Mapa č. 19: HDP na obyvatele v rámci městsko-venkovské typologie

se jedná: Švýcarsko, větší část Itálie a Švédska, podstatná část Dánska, zemí Beneluxu a Velké Británie, západní část Rakouska, jižní část Norska a Finska. Vyšší než průměrný HDP mají dále některé regiony Německa, ojediněle i Francie a Španělska. Státy jako Česká republika, Polsko, Slovensko, pobaltské republiky, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko a Portugalsko nezahrnují ani jediný region s HDP vyšším než je průměr.

Z mapy dále vyplývá, že regionální typ 1 pokrývá pouze 19 % území (29 zemí), ale vyprodukuje 72 % celkového HDP. Regionální typy 5 a 6 (nízká závislost na městu a střední/nízká lidská intervence) zabírají 53 % (22+31) celkové plochy, ale představují pouze 16 % HDP.

Podíl EU 15+1 (vyjma Norska) je 68 % plochy a 77 % celkové populace. Podíl EU10+2 představuje 23 % celkové plochy a 21 % celkové populace. Z hlediska HDP je rozdíl mezi původními členskými státy (EU 15+1) a novými (EU 10+2) znatelný – 95 % HDP je vyprodukováno starými zeměmi, zatímco novými pouze 5 %.

4.4 Strategická doporučení a jejich srovnání se situací v ČR

V závěru projekt Urban-rural relations in Europe uvádí následující doporučení, mj.:

- Zamezení imigrace z měst do venkovských oblastí (zvýšení kvality života ve městech, regenerace brownfields).
- Vytváření nových forem veřejné dopravy – propojení venkovských osídlení s malými a středně velkými městy.
- Investice do infrastruktury a vybavení měst k zajištění teritoriální, sociální a ekonomické efektivity.
- Nalezení nových možností využití venkovských oblastí.
- Ochrana zemědělské půdy, která zabezpečuje lokální produkci potravin.
- Zajištění transparentnosti v územním plánování, zamezení korupci a spekulativnímu jednání.
- Posílení dosud opomíjených zájmů venkovských oblastí v územním plánování.

Při porovnání doporučení z projektu se situací v České republice lze soudit, že naše země, ať ve větší, či menší míře tyto postupy následuje. Podporuje projekty pro zamezení imigrace z měst, usiluje o regionální a nadregionální dopravní dostupnost, modernizaci infrastruktury, péči o zeleň a její zakládání. Napomáhá rozvoji udržitelného cestovního ruchu na regionální a místní úrovni, prosazuje šetrné využívání krajiny, ekozemědělství, místní produkci potravin, prodej ze dvora a komplexní péči o území. Další snahy směřují do podpory diverzifikace ekonomických činností, živnostenského podnikání, obnovy tradičních řemesel a produkčních odvětví na venkově a v periferních územích. Z pohledu územního plánování věnuje Česká republika pozornost ochraně nezastavěné krajiny a využití ploch přestavby před výstavbou na „zelené louce“. Tím se snaží předejít neúměrnému rozpínání sídel (tzv. „urban sprawl“). Podstatným úkolem je přitom zajistit kvalitní a dostupné bydlení pro všechny obyvatele a vytvořit dostatek pracovních míst (rozvíjení spolupráce veřejného a soukromého sektoru při rekvalifikačních programech, podpora projektů pro koordinaci vzdělávacích, rekvalifikačních a motivačních programů).

V boji proti korupci se Česká republika hodlá zaměřit na zvýšení transparentnosti činnosti veřejné správy. Prostřednictvím právní úpravy mají být stanovena standardní pravidla a optimální nástroje, včetně zavádění povinných hodnocení dopadů regulace a hodnocení korupčních rizik. V oblasti správy firem s majetkovou účastí státu či územ-

ních samosprávných celků se připravují novely příslušných zákonů, zveřejňování informací o nakládání s majetkem státu, veřejných zakázkách, dotacích a grantech.

4.5 Shrnutí

Projekt Urban-rural relations in Europe prokazuje, že se Česká republika ve srovnání s Evropou v posuzovaných ukazatelích drží na průměrných příčkách. Česká republika identifikuje problémy města a venkova a jejich vzájemných vztahů. Řešení se odráží v rozvojových dokumentech, které respektují jak doporučení evropských struktur, tak specifika ČR. Těmi jsou především výrazná rozmanitost osídlení, vysoký stupeň rozdrobenosti venkovských sídel, málo velkých měst a významná role měst malých a středních. Základním společným principem obou pohledů – ČR a Evropy – na vztahy města a venkova je udržitelný rozvoj a upevňování územní soudržnosti. Předpokladem pro vytváření efektivních územních sítí je harmonický vyvážený rozvoj území a snižování vzájemných rozdílů mezi regiony. Dosažení vyváženého polycentrického rozvoje je reálné posílením partnerství a spolupráce mezi venkovem, jeho mikroregionálními centry a městy, dále zvýšením odpovědnosti a udržitelnosti při nakládání s krajinou, půdou, lesem a vodami a osobitými hodnotami měst a obcí. Zvyšování kvality území lze zabezpečit vedle účinného strategického a územního plánování také systémem vícezdrojového financování obcí a krajů.

Aktuálním důležitým dokumentem pro rozvoj ČR je dokument schválený roku 2010, nazvaný **Strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky**. Obrazem vysokého potenciálu, možností a cílů České republiky v rámci Evropy jsou záměry a cíle **Strategie regionálního rozvoje České republiky** jako hlavního dokumentu politiky regionálního rozvoje. Strategie regionálního rozvoje tak představuje orientaci pro budoucí programy regionálního rozvoje na centrální i regionální úrovni, komplementární s regionální politikou Evropské unie.

5. Životní prostředí

A. Projekt Prostorové dopady přírodních a technologických rizik

5.1 Základní informace o projektu

Projekt **Prostorové dopady přírodních a technologických rizik** vytváří srovnatelné prostorové modely přírodních a technologických rizik v Evropě (27 + 2) v podrobnosti NUTS3 a definuje možné dopady změn klimatu na vybraná přírodní rizika, zvláště těch, které se projeví v prostorovém plánování. Jedním z výsledků je evropská mapa rizik zpracovaná Delfskou metodou, dříve testovaná na případových studiích. Výsledky projektu vytvářejí náměty prostorově plánovacích úkolů a doporučení pro vyhodnocení rizik a tak i zajištění vyváženého a udržitelného rozvoje v Evropě včetně principů solidarity a soudržnosti pro oblasti zvláště ohrožené.

5.2 Metodika a hlavní výsledky

Rizika byla v rámci projektu chápána jako mimořádné přírodní události nebo technologické havárie, které mohou vést k ohrožení a poškození obyvatelstva, životního prostředí a hmotných statků. Jejich původ může být čistě přírodní (např. zemětřesení) či technologický (např. nehoda v chemickém výrobním závodě), stejně jako kombinace obou (např. potopení ropného tankeru v zimní bouři a následné znečištění pobřeží).
V projektu byl proveden výběr prostorově relevantních rizik, která byla rozdělena dle druhu rizika, jejich prostorového významu a jeho možných dopadů vzhledem ke změnám klimatu. Analyzovány tak byly následující jevy: povodně, přívaly, bouře, laviny, sesuvy půdy, sucha, lesní požáry, zimní bouře a extrémní teploty. Významná, ale prostorově obtížně uchopitelná rizika, jakými jsou vraždy, zneužívání drog, dopravní nehody nebo pád meteoritu, byla z analýz projektu ESPON vyloučena.
Těžiště projektu spočívá v popisu zastoupení přírodních a technologických rizik na úrovni NUTS3 v prostoru ESPON. S ohledem na to, že celý prostor EU 27 + 2 je obydlen a nese výsledky mnohaleté lidské činnosti, jsou všechny přírodní a technologické jevy, které mohou být nebezpečné pro lidský život a majetek, definovány jako nebezpečné.

Všechny mapy míry ohrožení v projektu se řídí stejnou klasifikací v pěti třídách intenzity nebezpečnosti[3]:
1. Velmi nízká – 2. Nízká – 3. Střední – 4. Vysoká – 5. Velmi vysoká

Vzhledem k tomu, že velikosti ploch NUTS3 se v prostoru ESPON velmi liší a nebezpečné jevy nerespektují administrativní hranice, mohou být výsledky někdy dosti všeobecné nebo nepřesné. Je proto velmi obtížné a v mnoha případech nemožné specifikovat územní rozsah ohrožení (vliv počasí, neznámé procesy pod zemí apod.). Většina těchto rizik má však maximálně regionální, nejčastěji ale jen místní nebo sublokální dopad.
Při souběhu nebezpečných jevů je obtížné hodnotit intenzitu každého z nich. V projektu to bylo řešeno případovými studiemi ze severní, západní, jižní a střední Evropy a následnou Delfskou metodou, na jejímž vypracování se podílelo dvanáct odborníků z různých zemí.
Výsledky představují průměrné hodnoty odpovědí všech odborníků. Největší důraz byl jasně kladen na přírodní rizi-

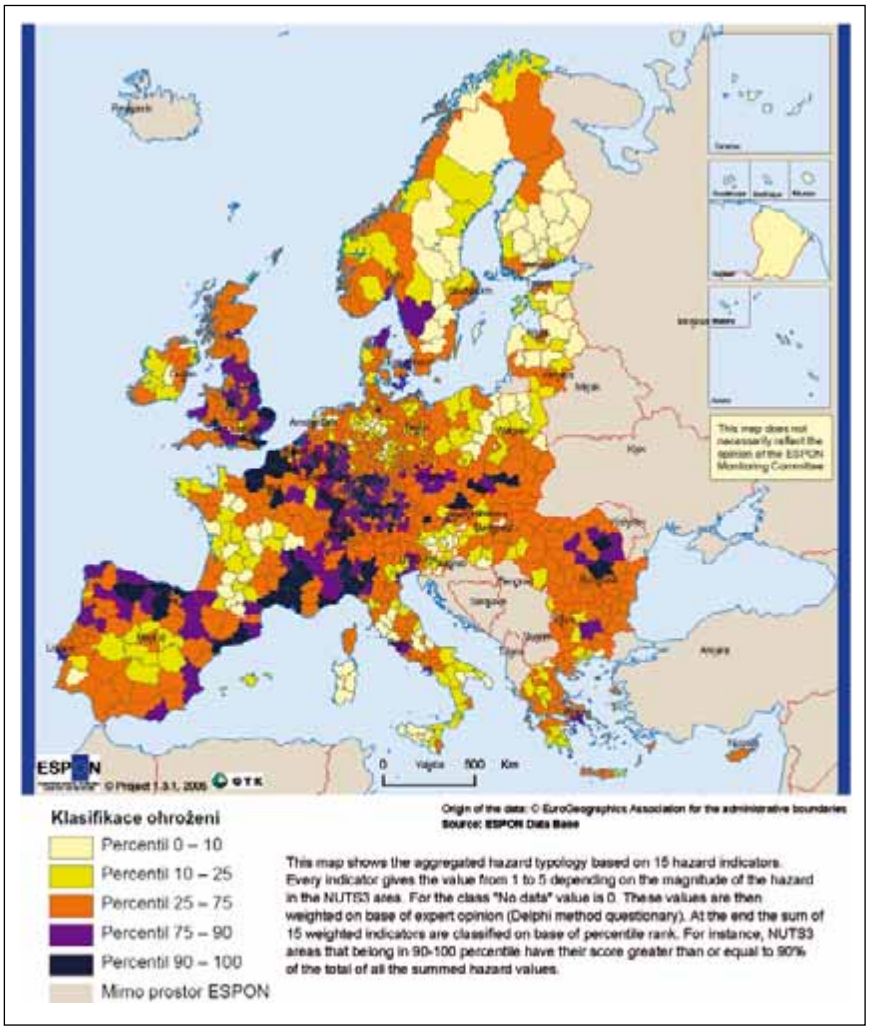

Mapa č. 20: Agregovaná mapa ohrožení

3) V případech, kde toto rozlišení nebylo možné, je hodnocení provedeno s menším počtem tříd.

ka (73,9 %) z toho nejvíce na povodně (15,6 %), lesní požáry (11,4 %) a zemětřesení (11,1 %). Technologická ohrožení představují celkem 26,1 %.

Z Mapy č. 20 vyplývá, že nejvyšší třídy nebezpečnosti tvoří tvar jakéhosi štíra, jehož dva přední drápy zasahují do pobřežních oblastí Velké Británie a Pyrenejského poloostrova, hlava se nachází ve středním a jižním Německu. Ocas je pak poněkud méně souvisle rozptýlen ve východní Evropě, obrací se k jihu a končí v Řecku. Některé nebezpečné „ostrovy“ se nacházejí mimo toto území. Většina z území NUTS3 představuje střední a nižší agregované riziko. Nejrozsáhlejší území nízkého rizika lze nalézt ve Skandinávii, východním a jižním Pobaltí a střední a jižní Francii.

Česká republika vychází z hodnocení poněkud překvapivě. Nejvíce krajů včetně Prahy vykazuje třetí, tedy střední intenzitu ohrožení. 4. třídy dosahují Středočeský, Ústecký a Královéhradecký kraj, 5. třídu Moravskoslezský a Jihomoravský kraj.

5.3. Zranitelnost a rizika

Zranitelnost je v rámci projektu určena mírou křehkosti (přírodní nebo sociálně-ekonomické) komunity nebo systému (přírodního nebo sociálně-ekonomického) vůči přírodním rizikům. Jedná se o soubor podmínek a procesů vyplývajících z fyzických, sociálních, ekonomických a environmentálních faktorů, které zvyšují náchylnost dopadů a následků přírodních katastrof. Zranitelnost je určena potenciálem přírodních ohrožení. Zranitelnost = potenciál škod + kapacita zvládání ohrožení.
Pro potenciál škod i kapacitu zvládání ohrožení byl zvolen následující soubor indikátorů:

- (Vysoký) regionální HDP/obyv. – zachycuje ohroženou infrastrukturu a hospodářské škody z pohledu pojišťoven. Podílí se z 30 % na tvorbě potenciálu škod.
- Hustota obyvatelstva – vyhodnocuje množství lidí v ohrožení. Tvoří 30 % z potenciálu škod.
- Podíl fragmentovaných přírodních oblastí na všech přírodních oblastech – předpokládá se, že malé a fragmentované oblasti jsou zranitelnější. Tento faktor však představuje jen část ekologických hledisek, proto se podílí na potenciálu škod jen z 10 %.
- (Nízký) národní HDP/obyv. – vyjadřuje kapacitu osob nebo regionů vypořádat se s katastrofou.

Regionální zranitelnost je tak tvořena ze 70 % potenciálem škod a z 30 % kapacitou zvládání ohrožení.

Jak vyplývá z mapy č. 21, zranitelnost mírně klesá z východu Evropy na západ, neboť se předpokládá, že chudší státy mají nižší kapacitu zvládání škod. Výjimku však tvoří hustě osídlené oblasti metropolí a dále jižní Anglie, většina Beneluxu a Pádská nížina. Zejména díky nefragmentovaným přírodním oblastem v důsledku nízké hustoty osídlení má nejnižší zranitelnost prakticky celá Skandinávie, Irsko, vnitrozemí iberského poloostrova, alpský region a překvapivě i většina nových spolkových zemí Německa. Vliv existujících rozdílů v hustotě obyvatelstva a regionálním HDP na obyvatele na celkovou zranitelnost je v zemích západní Evropy mnohem větší ve srovnání s Evropou východní.
Většina České republiky náleží do 3. třídy zranitelnosti. 4. třídu vykazuje z pochopitelných důvodů kraj Moravskoslezský a také Královéhradecký a nejvyšší zranitelnost Praha jako hustě osídlený metropolitní region. 2. třídu zranitelnosti má pouze řidčeji osídlený a méně fragmentovaný kraj Karlovarský.

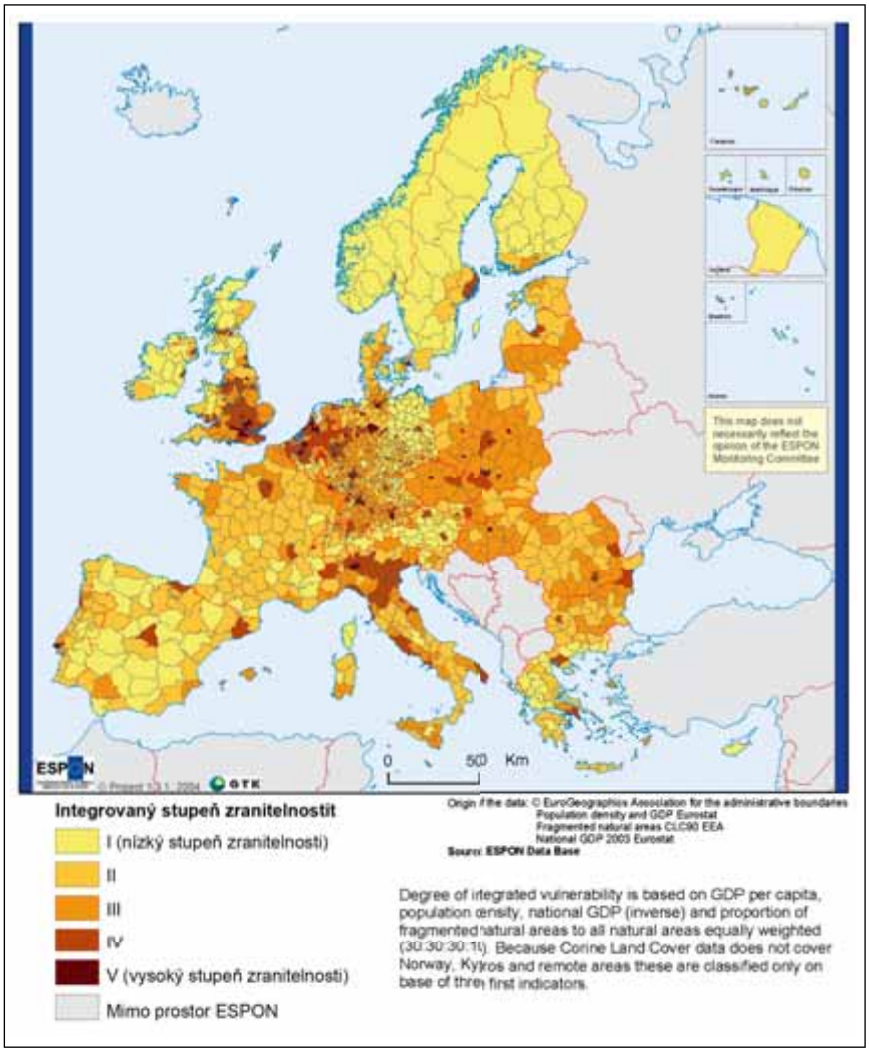

Mapa č. 21: Integrovaný stupeň zranitelnosti

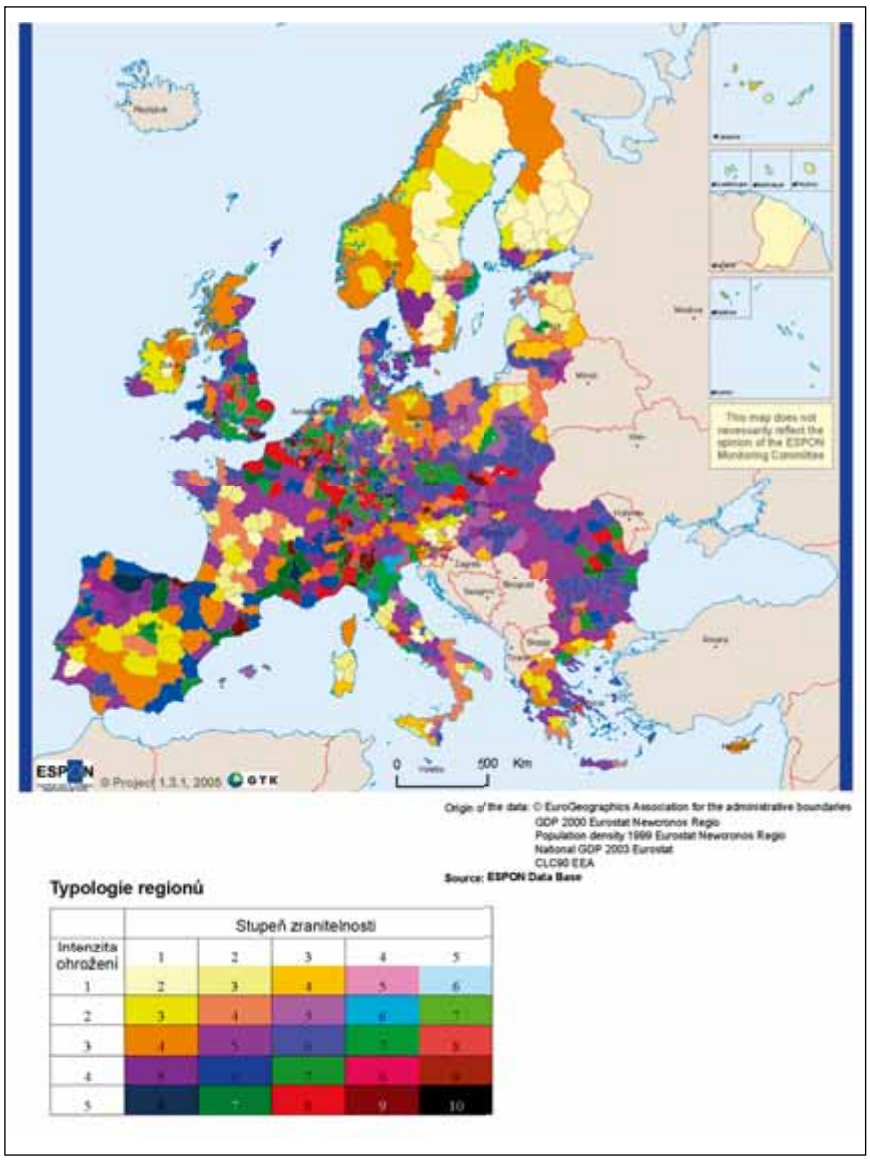

Mapa č. 22: Agregovaná mapa rizik

Riziko je kombinací pravděpodobnosti (nebo frekvence) výskytu přírodních ohrožení a rozsahu následků dopadů. Riziko je funkcí expozice aktiv a vnímání možných dopadů, jak jej vnímají komunity nebo systém.
Riziko = potenciál ohrožení x zranitelnost.
Mapy rizik jsou mnohem složitější než mapy ohrožení nebo zranitelnosti, a to především z důvodu vyšší diverzifikace vzhledem k celkovému potenciálu ohrožení a zranitelnosti.

Přestože nejvíce regionů vykazuje střední hodnoty, jeví se jako nejrizikovější hospodářsky silná a hustě osídlená oblast tzv. Pentagonu v západní Evropě. Nízká míra rizik je prakticky totožná s nízkou mírou zranitelnosti na předchozí mapě.

Většina území ČR náleží ke třídě 6, tedy střední míře rizik. Vyšší riziko (7) vykazuje Ústecký, Středočeský, Královéhradecký a Pardubický kraj. Stupně 8 (což je považováno stále ještě v desetistupňové stupnici za střední hodnotu) dosahuje Praha. Tohoto stupně dosahuje rovněž kraj Jihomoravský, snad zejména kvůli ohrožení suchem.

5.4 Souběhy ohrožení

Souběhy ohrožení byly brány v úvahu jen v těch regionech, kde intenzita ohrožení překračovala průměr, tedy třídy IV. a V. Každé jednotlivé ohrožení bylo reklasifikováno pro mapy souběhů takto:

- 1 = intenzita ohrožení vyšší než průměr (třídy IV nebo V)
- 0 = intenzita ohrožení menší nebo rovna průměru (třída I až III).

Pouze některé kombinace rizik mají vzájemný vliv. Například zemětřesení může vést k sesuvům půdy, sněhové laviny ale nemohou způsobit lesní požáry. Bylo studováno celkem 59 možných kombinací ohrožení pro všechny NUTS3 oblasti. Nejčastější kombinace ohrožení byla zakreslena do map a vztažena k administrativním územním jednotkám.

Hlavní souběhy ohrožení, které mají územní dopady a mohly by se stát základem pro specifická politická doporučení, jsou následující (tab. č, 3):

Oblasti	Ohrožení
Pobřežní oblasti	Bouře, zimní bouře a povodně (zj. v severozápadní Evropě)
Alpská oblast	Laviny, sesuvy, půdy, záplavy
Středozemí	Lesní požáry, sucha
Říční údolí	Říční povodně, technologická rizika v důsledku koncentrace technické i výrobní infrastruktury
Oblasti na tektonicky aktivních zónách	Sopečné erupce a zemětřesení, sesuvy půdy a tsunami
Prostor tzv. Pentagonu	Souběh technologických rizik

Tab. č. 3: Souběhy ohrožení

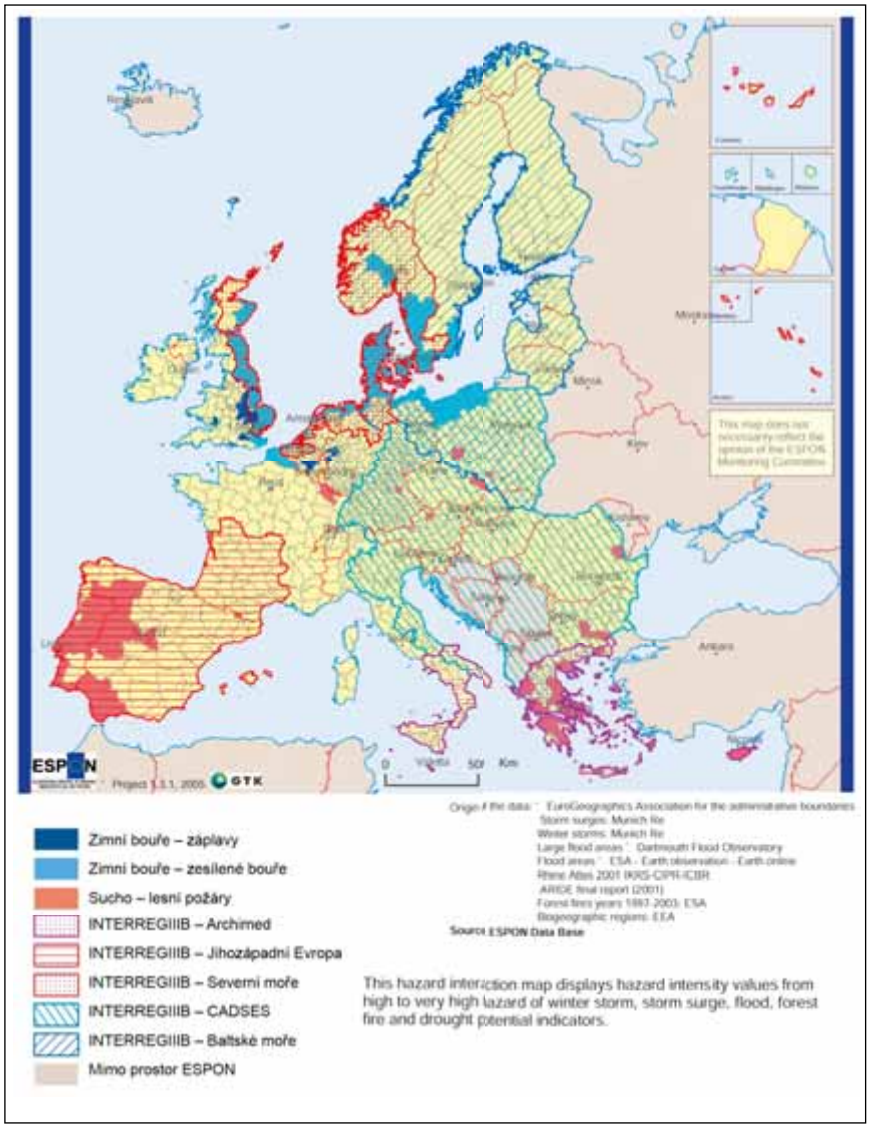

Mapa č. 23: Souběhy ohrožení

Některé regiony řešené v programu INTERREG IIIB vykazují významné souběhy ohrožení. Oblast kolem Severního moře je typická častými zimními bouřemi, bouře v kombinaci se záplavami jsou typické pro jižní pobřeží Baltského moře, kombinace zemětřesení a sesuvů půdy je vyšší v jižní části území CADSES. Souběhy sucha a lesních požárů jsou obvyklé v regionech programu INTERREG IIIB v jihozápadní Evropě a ARCHIMED (jižní Itálie a jižní Řecko).

Z České republiky se uvádí pouze Moravskoslezský kraj pro souběh ohrožení sucha a lesních požárů. Lesní požáry se zde v posledním desetiletí vyskytovaly opravdu relativně často, ale lesnaté části kraje (Jeseníky a Beskydy) patří k nejchladnějším a nejvlhčím oblastem v ČR.

5.5 Klimatické změny

Pro vymezení možných dopadů změn klimatu na přírodní ohrožení byly použity výsledky výzkumu z klimatických modelů, a to především z projektu PRUDENCE. Výsledky těchto modelů byly kombinovány s mapami ohrožení za účelem stanovení oblastí, které by mohly vykazovat vlivy klimatických změn na některá rizika. Je nutno brát v úvahu, že předložené mapy jsou založeny na modelových klimatických datech, a že tedy jde o scénáře a předpovědi, nikoliv prognózy.

Klimatické změny se právě nejlépe demonstrují na přírodních ohroženích, byť některé parametry jsou jen obtížně rozpoznatelné a zvláště ve vyspělých zemích těžko zjistitelné. S výjimkou vlny veder v Evropě z července 2003 nebylo možné přiřadit jedinou klimatickou extrémní událost, klimatický trend k probíhajícím globálním klimatickým změnám. Podle modelu klimatických změn z výzkumných projektů EU bude ve velké části Evropy vidět patrný posun směrem k extrémním teplotám, které se nyní objevují hlavně na středomořském pobřeží severní Afriky a na jihozápadě Pyrenejského poloostrova. Podobným způsobem se dnešní extrémně vysoké teploty ve Francii, Německu a Polsku rozšiřují severním směrem na Britské ostrovy, jižní Skandinávii a jižní Finsko.

Ve velkých částech Evropy se očekává oteplování o 5–8° C oproti normálu během teplotních extrémů.

Nejméně změn se projevuje v severní Skandinávii a severním Finsku, kde by oteplování mohlo být omezeno na 2–3° C oproti normálu. Současné zimní studené extrémy budou podstatně mírnější. Klimatické podmínky jihozápadního Pyrenejského poloostrova se rozšíří do Francie a Itálie, francouzské zimní podmínky se objeví v Německu a Polsku, stejně jako ve velké části střední Evropy až po jižní Skandinávii. Dnešní dlouhá letní sucha ve Středomoří, vyskytující se zejména na Pyrenejském poloostrově, se pravděpodobně podstatně rozšíří do velké části jižní Evropy, kde mohou být o 1–2 měsíce delší oproti normálu.

První typologie regionů s přírodními ohroženími, které by mohly být ovlivněny klimatickými změnami, se zaměřuje na tři vybraná ohrožení – potenciál sucha, povodně a lesní požáry.

V případě potenciálu sucha se předpokládá, že delší období sucha povede ke zvýšení, zatímco kratší období sucha k poklesu potenciálu sucha. Povodňové mapy líčí tyto oblasti s modelovaným zvýšením srážek a následným zvyšováním povodňového ohrožení. V případě lesních požárů se také předpokládá, že delší sucho povede ke zvýšení potenciálu lesních požárů.

V České republice nejsou doloženy žádné vlivy klimatických změn na přírodní ohrožení.

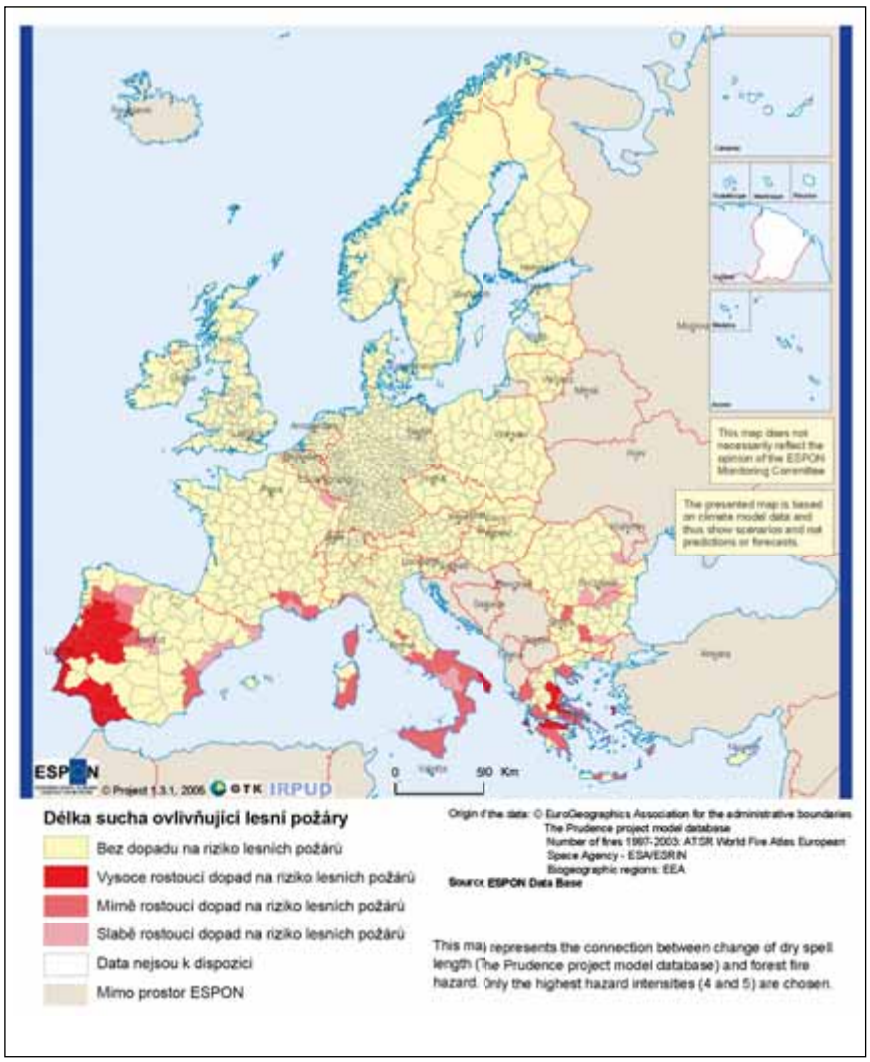

Mapa č. 24: Vliv klimatických změn na zvýšení lesních požárů

5.6 Další analýzy ohrožení a rizik

Uvedeny jsou analýzy pro Českou republiku relevantní, ačkoliv dílčí analýzy uvádějí výskyt ohrožení. V následujícím popisu nebyl tedy sledován výskyt zemětřesení, vulkanická činnost, pobřežní bouře, tsunami atd., ač se projekt těmito jevy pochopitelně na evropské úrovni zabýval.

Laviny

Výskyt vykazují všechna významná evropská pohoří (Alpy, Karpaty, Pyreneje), západní Bulharsko, Korsika, severní Skotsko a celá severní Skandinávie. Ve většině případů jde o významné lyžařské oblasti.

V České republice je výskyt uveden v severních krajích, přestože kromě Krkonoš jde prakticky jen o několik málo rizikových svahů.

Srážkový deficit jako faktor potenciálu sucha

V rámci projektu se nepodařilo získat agregovaná data (půda, teplota, vegetace), takže o suchu vypovídá pouze srážkový úhrn. Nejsušší je v tomto směru západní část Pyrenejského poloostrova. Prakticky celý Benelux, Německo, jižní Skandinávie, Dánsko, Řecko a jižní Pobaltí jsou vedeny jako oblasti s vysokým srážkovým deficitem, což je konstatování dosti zevšeobecňující.

Z České republiky jsou do oblastí s vysokým srážkovým deficitem zařazeny prakticky celé Čechy a Moravskoslezský kraj, což je rovněž velmi paušalizováno. V horských oblastech těchto krajů jsou úhrny srážek dosti vysoké.

Povodně

Data vycházejí ze satelitních snímků NASA a pěti nejvýznamnějších povodní v letech 1987–2002, takže výskyt stoleté vody zachycen není. Z této analýzy se jeví jako nejohroženější oblasti v severním Rumunsku, jižním Německu a jižní Francii. Celá Česká republika náleží do oblasti mírného nebezpečí kromě krajů Jihočeského, Středočeského a Královéhradeckého (největší výskyt povodně z roku 2002), které jsou paradoxně zařazeny do území s nízkým výskytem povodní.

Lesní požáry

Patří částečně k přirozeným očistným procesům, podobně jako povodně. Nicméně v současné době je až 95 % lesních požárů způsobeno člověkem a jejich rozsah meziročně stoupá. Jejich výskyt s ohledem na klimatické podmínky stoupá v Evropě směrem na jih a klesá z východu na západ.

Většina krajů České republiky náleží do oblasti nízkého rizika. Zvýšené riziko vykazují kraj Plzeňský, Jihočeský, Královéhradecký a vysoké riziko vzhledem k výskytu v posledním desetiletí kraj Moravskoslezský.

Půdní sesuvy

Jde o přírodní procesy, které jsou ovlivněny reliéfem půdy, druhem půdy a její nasyceností vodou tedy objemem srážek, vulkanickou a seizmickou aktivitou ale také lidskou činností, jakou jsou terénní úpravy svahů, těžební činnost nebo odlesnění. Uvážlivým geologickým průzkumem jim tedy lze částečně předcházet. Jejich výskyt je rozšířen ve většině horských a částečně i vrchovinných oblastí.

V rámci případové studie jsou rozlišeny jen dvě kategorie (nízké a vysoké ohrožení). V ČR jsou do ohrožených oblastí zařazeny střední Čechy a severní sudetská pohoří a kraje, kam zasahují Karpaty, tedy kraje Jihomoravský, Zlínský a Moravskoslezský.

Letecký provoz

K hlavním indikátorům patřila statistika leteckých neštěstí od roku 1970. Podíl leteckých neštěstí vzhledem k počtu letů od tohoto roku trvale klesá. K 80 % všech neštěstí dochází do 5 km od letišť. K dalším významným údajům patřily technické údaje o jednotlivých letištích (délka vzletových a přistávacích drah, okolní terén atd.). Do projek-

tu nebyla zahrnuta data o vojenských letech a letištích a s nimi souvisejících případných haváriích, neboť nejsou dostatečně k dispozici. Logicky tedy jako nejohroženější vycházela letiště s největším objemem dopravy, což jsou letiště ve velkých evropských metropolích.
V České republice náleží do 3. třídy ohrožení pouze Praha a do 2. třídy další kraje s existujícími civilními komerčními letišti. Ostatní kraje náležejí do třídy 1 (nejnižší stupeň ohrožení).

Havárie nebezpečných průmyslových provozů (únik emisí do prostoru)
Sledována byla možnost úniku jakýchkoliv škodlivých emisí, kdy v prvé řadě jsou ohroženi zaměstnanci provozu a dále jakým způsobem se znečištění šíří (ovzduší, voda), jaká je jeho nebezpečnost a kdy havárie nastala (např. zvýšený pohyb osob venku, prázdniny, víkend atd.). Hlavním indikátorem ovšem byl počet chemických provozů na km² bez ohledu na jejich škodlivost či rozsah areálů. Z Evropy je tak nejvíce ohrožena oblast tzv. Pentagonu a zejména Beneluxu a střední Anglie, kde kromě koncentrace průmyslu hraje také roli vysoká hustota obyvatelstva.
V České republice dosahuje z podobných důvodů jako u Pentagonu 4. třídy ohrožení Středočeský kraj s Prahou a 3. třídy ohrožení kraj Královéhradecký a Jihomoravský. Zbytek ČR náleží celkem překvapivě do nejnižší třídy nebezpečnosti.

Jaderné elektrárny
Toto ohrožení má několik specifik. Za prvé, důsledky jedné jaderné havárie mohou mít celoevropské účinky, jako tomu bylo v případě Černobylu v roce 1986, na druhé straně teoretická četnost výskytu takové nehody je extrémně malá (méně než jednou za dva miliony let), takže průměrné nebezpečí by bylo zanedbatelné, nicméně při prostorovém plánování je s rizikem vždy třeba počítat. Z hlediska rizikového managementu je nejdůležitější snížení pravděpodobnosti výskytu nebezpečných událostí v jaderných zařízeních formou přijetí mnohovrstevnatého souboru opatření nezávislých na vnějších energiích. Jejich výstavbu včetně havarijních plánů je nutno plánovat na celostátní úrovni.
Po zkušenostech z Černobylu, kde území do 300 km poloměru od místa havárie bylo postiženo bez ohledu na vítr a srážky, byly vymezeny jako nejnebezpečnější regiony se vzdáleností do 30 km od epicentra, ve 2. třídě regiony mezi 30 a 300 km a ve 3. třídě regiony nad 300 km.
Z této analýzy vyplývá, že existuje jen málo oblastí na okrajích Evropy, které nejsou v rozsahu teoretického vlivu. Nejvíce jaderných elektráren je opět v „ prostoru Pentagonu „. Česká republika náleží celá do 2. třídy ohrožení s výjimkou krajů Jihočeského, Jihomoravského a Vysočiny, kam zasahují zóny do 30 km od existujících jaderných elektráren.

Zpracování, doprava a skladování ropy
Všechny tyto aktivity představují trvalé nebezpečí kontaminace, z nichž nejhorší dopady mají úniky ropy z velkých tankerů, ale životní prostředí je stále ohroženo mnoha menšími ropnými úniky, úrazy a obecně rozptýlením oleje. Ke většině všech úniků dochází při rutinních činnostech a 92 % z nich představuje únik menší než 7 tun. Strategie proti haváriím tankerů spočívá v přísném dodržování pravidel jejich provozu a údržby.
Hlavními indikátory analýzy byla lokalizace hlavních evropských námořních ropných terminálů, rafinerií, skladovacích nádrží a ropovodů. Předpokládá se, že čím větší zařízení, tím vyšší ohrožení. V úvahu se nebrala silniční a železniční doprava ropy, neboť pak by nebylo místa bez ohrožení.
Nebezpečí ropného znečištění je v Evropě poměrně rozšířeno, jelikož její hospodářství je na ropě dosti závislé. Ohroženy jsou všechny pobřežní oblasti zejména Severního a Baltského, ale i Středozemního a Černého moře.
V České republice se nejvíce ropných zařízení jeví ve Středočeském kraji, který náleží do 4. třídy ohrožení z pěti možných. Do třetí třídy náleží kraje Ústecký, Vysočina a Jihomoravský a zbytek krajů do 2. třídy s výjimkou kraje Libereckého, náležejícího do nejméně ohrožené třídy.

5.7 Řízení rizik

Systémy pro sledování rizik mohou být použity pro vyhodnocení výsledků v oblasti environmentálních strategií, při rozvoji koncepcí prevence a řízení rizik a jako výzkumné platformy pro rozvoj analytických metod a modelů ohrožení.
Rozdělením rizik na potenciál ohrožení, potenciál poškození a kapacitu může být vytvořen rámec vhodný nejen pro sledování rizika jako celku, ale ideální také pro sledování prvků, které rizika vytvářejí. V tomto rámci je možné sledovat nejen rizika dopadů na životní prostředí a obyvatelstvo, ale také zranitelnost (potenciál škod a kapacita zvládání) území. Sledováni rizik má proto i zásadní význam pro rozhodování o reakci na jejich zmírnění a prevenci. Role Evropské komise zde spočívá v instalaci a financování vhodných monitorovacích systémů. Přírodní a technologická rizika představují výzvy pro vyvážený a udržitelný rozvoj v Evropě. Regiony jsou vystaveny různým stupňům ohrožení. Nástroje evropské politiky by měly být chápány v rámci evropské solidarity jako jeden z důležitých bodů kohezní politiky. Celkově lze říci, že lepší začlenění problematiky rizik souvisejících s přírodními a technologickými ohroženími do evropských politik je pro sledování a provádění řízení rizik nezbytné. Přírodní a technologická rizika nespadají do kategorie „ochrana životního prostředí“. Jde o poněkud hybridní komplex sociálně-ekologických jevů a procesů, které zaměstnávají více institucí z různých oborů, jakými jsou ochrana přírody, civilní ochrana a bezpečnostní politika. Rostoucí uznání pro potřeby řízení rizik je srovnatelné s historickým vývojem, kterým bylo „životní prostředí“ zařazeno do politik Evropské unie. Důležité v tomto ohledu bylo zavedení pojmu územní soudržnost, zahrnujícího územní rozměr sociální a hospodářské soudržnosti, který je úzce spojen se základními cíli evropského „vyváženého a udržitelného rozvoje“. Problematika vyžaduje integrovaný přístup z pohledu investic do územní evropské soudržnosti (strukturální fondy / Fond soudržnosti) a dalších relevantních politik Evropské unie. Dobrým znamením je, že ESDP obsahuje významný podnět pro zařazení problematiky ohrožení do evropských politik.

5.8 Přehled vybraných politických doporučení

Hlavní zásady

- Řízení rizik by mělo být nedílnou a jasně formulovanou součástí politiky evropské soudržnosti. To vyžaduje lepší koordinaci politických opatření na všech prostorových úrovních.
- Věcné cíle a procesní pravidla týkající se snížení zranitelnosti a zmírnění rizik by měly být začleněny do politik a programů.

Nástroje na evropské úrovni

- Ke stávajícím kritériím pro strukturální fondy doplnit a zkoordinovat pravidla jejich využívání pro rizikový management, např. vymezením kritérií pro ohrožené regiony způsobilé k financování prostřednictvím strukturálních fondů.
- Zajistit účinného provádění strategického posuzování životního prostředí (Směrnice SEA) a integrovat zásady pro zmírnění rizik do jejího provádění.

Nástroje na střední úrovni (národní, mezinárodní a příhraniční spolupráce, INTERREG)

- Vnitrostátní orgány by měly akceptovat zásady vedoucí ke zmírnění rizik podle aktualizované Politiky soudržnosti EU pro období 2007–2013 a zahrnout zásady snížení zranitelnosti a zmírňování rizik do příslušných směrnic.
- Provádění Směrnice o posuzování vlivů na životní prostředí (2001/42/ES) by mělo být ze strany členských států pokud možno v celé Evropě jednotné, s rozšířením záměrů o potenciální rizika a zranitelnost.
- Zvýšit používání Rámcové směrnice o vodách (2000/60/ES), pro integraci územního plánování a řízení vodních zdrojů s ohledem na podporu rizikového managementu. Využít k tomu potenciál plánů řízení povodňových rizik jako součásti integrované správy povodí. Příručka pro hodnocení a řízení rizik (jako jeden z výstupů navazujících na výsledky tohoto projektu) může doplňovat evropské strategie pro prostorové snížení rizik v rámci členských států. Proto musí být pevně propojena s výše zmíněnými politickými doporučeními.

  Hlavním zájmem EU bude zajistit, aby nezbytná opatření byla zavedena tak, aby naplňovala stanovené cíle ochrany. To může být posíleno zavedením některých prováděcích pobídek, jako například:
  - Finanční podporou ze strany EU na konkrétní aktivity (pořizování plánů zmírňování ohrožení dobrou praxi při provádění směrnice SEA apod.).
  - Sjednocením zmírňovacích plánů a jejich začleněním do činnosti programu INTERREG včetně příkladů provádění těchto projektů.
  - Regionálními soutěžemi ke zmírnění rizik. Příručka by mohla poskytnout vodítka pro tyto soutěže, jakož i kritéria pro jejich poroty. Vítězné regiony by měly mít možnost své navrhované projekty financovat z regionálních fondů.

B. Projekt Územní trendy a dopady evropské environmentální politiky

5.9 Základní informace o projektu

Projekt **Územní trendy a dopady evropské environmentální politiky** se zabývá rozšířením a prohloubením znalostí o složkách a trendech životního prostředí, které mají zásadní dopady na rozvoj evropského území. V projektu byly tyto trendy vybrány, rozebrány a na jejich základě vyl vytvořen nový strategický nástroj k hodnocení územních dopadů (TIA). Pro získání teoretického rámce znalostí byla provedena analýza politických dokumentů EU, které se zabývají problematikou životního prostředí (Třetí zpráva o soudržnosti, Göteborská strategie apod.).

V závěru projektu byla formulována doporučení budoucích výzkumných projektů souvisejících s environmentálními trendy a evropskou environmentální politikou, která mohou být zahrnuta do strategií územního rozvoje různých úrovní. Doporučení vycházejí ze studia aktuálních odborných i politických dokumentů a praktických zkušeností z experimentální aplikace principů TIA, které poukázaly na aktuální nedostatky a na potřeby dalšího výzkumu.

5.10 Hodnocení územních dopadů (TIA)

Tento nástroj, který sestaven k hodnocení územních dopadů v environmentální oblasti[4)], je založen na třech složkách Evropské environmentální politiky (vodní hospodářství, příroda a biologická rozmanitost, civilní ochrana). Navržená metodika TIA má dvě úrovně:

- Vymezení a kvantifikace základních vzájemných vztahů a vlivů mezi politikami (např. regionální nebo environmentální), územními trendy (např. společensko-kulturními, ekonomickými, dopravními, atd.) a územními cíli (zejména územní soudržnost). Výsledky jsou shrnuty v obecném Potenciálním dopadu (PIM – Potential – impact).
- Odhady územních dopadů evropské environmentální politiky životního prostředí v určitém regionu s pomocí vybraných regionálních ukazatelů prostřednictvím nástroje TIM (Territorial impact model – model územních dopadů).

Nástroj TIA byl vyhodnocen v pěti případových studiích různých úrovní – v Emslandu (Německo) na lokální úrovni, v Andalusii (Španělsko) v regionálním měřítku, ve Finsku na národní úrovni a ve Slovinsku na nadnárodní a na evropské úrovni. Obdržené výsledky byly shrnuty do jednoho celkového dopadu, z kterého lze vyvodit závěry i pro ČR.

4) V současnosti je využíván i ve sféře ekonomické, sociální a kulturní.

5.11 Výstupy z projektu

Pro sestavení nástroje TIA byly využity environmentální ukazatele[5)], které umožňují:

- odhad vývoje kvality životního prostředí,
- vyhodnocení efektivity aplikovaných koncepcí/právních předpisů (ex-post TIA),
- posouzení, které územní dopady mohou mít koncepce/právními předpisy v budoucnu (ex-ante TIA),
- identifikaci vznikajících problémů.

Nejvíce byla využita data CORINE Land Cover, která poskytují cenné prostorové přehledy o klíčových aspektech vývoje a trendů životního prostředí na území EU. Mnohé jsou vztaženy k rostoucímu osídlení, což ovlivňuje řadu dalších faktorů. Ty byly pak prezentovány jako výsledky projektu v analýzách, jež vypracovali v rámci případových studií jednotliví projektoví partneři. Výsledky těchto v součtu jedenácti analýz jsou okomentovány níže.

Vliv evropských politik na civilní ochranu území

Na mapě č. 25 jsou hnědou barvou vyznačena území, kde lze očekávat nejpozitivnější dopad evropské politiky civilní ochrany. U žlutých regionů je tento vliv minimální. Z tohoto pohledu ČR využívá evropské nástroje civilní ochrany velmi dobře.

Využití půdy v roce 2000

Mapa č. 26 uvádí přehled o využití půdy na evropské úrovni. I když je území EU obecně vysoce urbanizováno, počet regionů NUTS3 s podílem zastavšných ploch 10 % a více je poměrně malý. Tento vysoce urbanizovaný typ dominuje v Belgii a Nizozemsku, týká se velké souvislé oblasti v jižní a centrální Anglii a několika větších oblastí v Německu. Ve všech ostatních zemích je tento typ krajiny omezen často jen na region hlavního města.

Česká republika z tohoto přehledu vychází jako území s převážně zemědělskou krajinou. Pouze v kraji Libereckém převažují lesy mírně, v kraji Karlovarském výrazně.

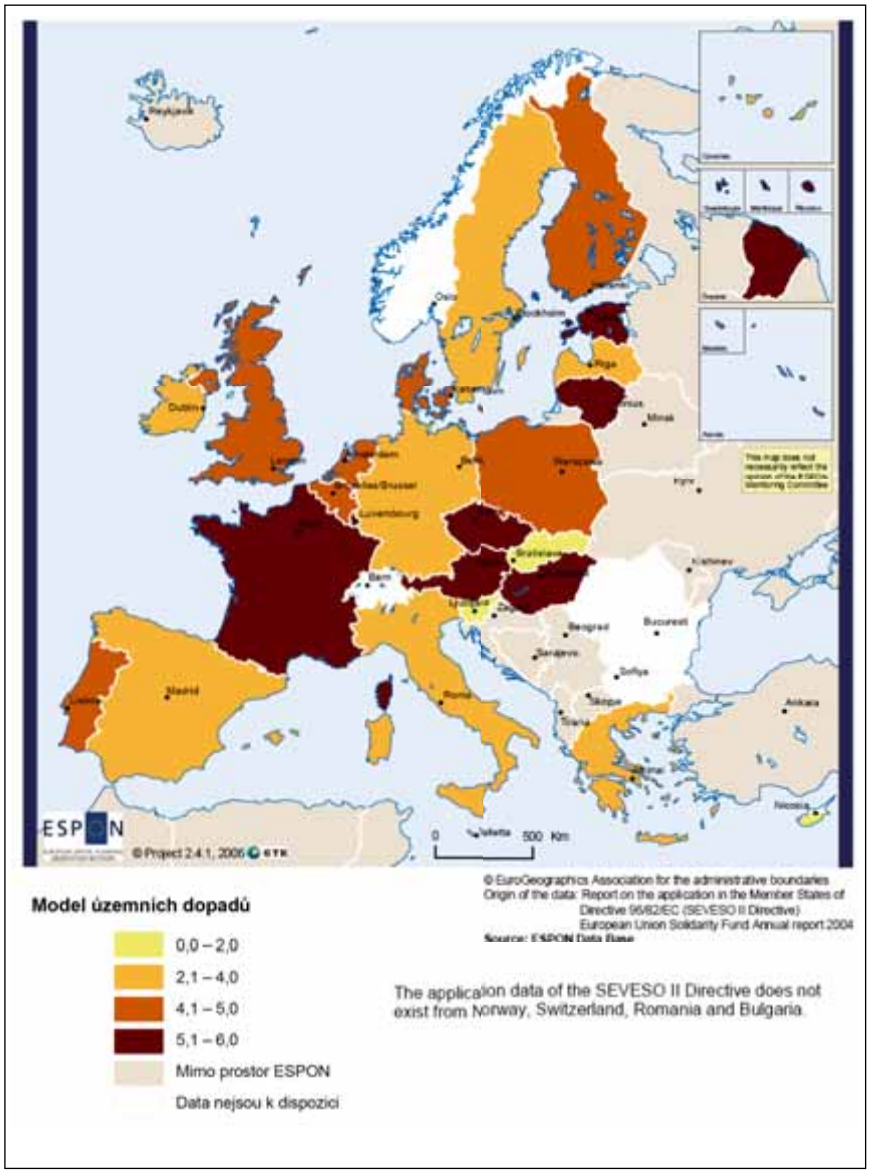

Mapa č. 25: Vliv evropských politik na civilní ochranu území

Podíl výměry soustavy Natura 2000 na území NUTS3

Mnoho ukazatelů týkajících se složky „Příroda a biologická rozmanitost“ je vztaženo k soustavě Natura 2000. Indikátor ukazuje oblast soustavy Natura 2000 v procentech výměry oblastí NUTS3. Mapa č. 27 ukazuje, že zatímco některé země, jakými jsou Španělsko, Slovensko, Slovinsko a Maďarsko, ale i Lucembursko a Estonsko, mají vysoké procento pokrytí sítí Natura 2000 (> 10 %) na celém jejich území, v jiných zemích (Francie, Polsko, Švédsko, Finsko a Spojené království) je toto pokrytí vysoké hlavně v okrajových, málo osídlených oblastech.

V České republice mají největší podíl výměry v soustavě NATURA 2000 kraje Karlovarský, Jihočeský a Olomoucký, nejméně kraje Královéhradecký, Pardubický a Vysočina. Zdaleka to však nesvědčí o celkové kvalitě životního prostředí v daných krajích, ale spíše o některých unikátních biotopech. Ekologická stabilita krajiny i většina dalších environmentálních ukazatelů je např. v kraji Vysočina minimálně na stejné nebo vyšší úrovni ve srovnání s krajem Karlovarským nebo krajem Olomouckým.

5) Zjednodušují, kvantifikují a zprostředkovávají komplexní údaje o životním prostředí.

Podíl fragmentace přírodních a polopřírodních oblastí vzhledem k rozsahu sítě Natura 2000 v územních jednotkách NUTS3

Vychází se z předpokladu, že ke kvalitě životního prostředí a biodiverzity přispívají co nejrozsáhlejší souvislé přírodní oblasti, nefragmentované dopravními tepnami a zemědělskou krajinou. Tento ukazatel je porovnán s rozsahem soustavy Natura 2000 v daném území, neboť se předpokládá, že vysoká fragmentace je částečně kompenzována vyšší biodiverzitou uchovanou např. v Ptačích oblastech, ale zejména v Evropsky významných lokalitách Natura 2000.

V Evropě v kombinaci obou ukazatelů nejlépe vycháejí severní oblasti Švédska a Finska, větší část Slovenska, Slovinska a Španělska.

Většina krajů České republiky má hodnotu 2, tedy průměrnou, lepší ukazatele tedy 3, vykazují kraje Karlovarský, Jihočeský a Olomoucký, všechny s poměrně vysokým podílem méně fragmentovaných lesních celků a vojenskými újezdy, jež jsou rozsáhlými celky obou kategorií soustavy Natura 2000. Horší ukazatel 1 vykazuje dopravními koridory „nabitý“ Pardubický kraj. Nejhorší hodnotu 0 vykazuje Praha a kraj Vysočina. Je to dáno poměrně drobnou mozaikovitou strukturou osídlení a tedy i komunikací, byť většinou nižšího významu a tedy s nízkým počtem dopravy. Je zde také poměrně malá výměra území Natura 2000, což však nijak nesvědčí o zdejší jinak vysoké ekologické i estetické kvalitě malebné, ekologicky dosti stabilní krajiny. Ne všechny ukazatele tedy svědčí o skutečném stavu životního prostředí, což u environmentálně poměrně stabilního kraje Vysočina platí dvojnásobně.

Růst měst 1990–2000

Tento faktor byl nejnižší v Rumunsku, Bulharsku a pobaltských státech, mírně stoupal v zemích Visegrádu a v Rakousku, stoupající tendenci má v západní Evropě, zejména v Německu a vrcholu dosáhl ve Španělsku, Portugalsku a Nizozemí.

V České republice je na špičce Plzeňský a Středočeský kraj s Prahou (růst 5–10 %), srovnatelný s růstem v západní Evropě, zatímco nejníže stojí s růstem pod 0,5 % kraje Karlovarský a Královéhradecký.

Nutno poznamenat, že v letech 2001–2010 by tento faktor vypadal v ČR již ve srovnání s Evropou podstatně jinak, že by se tedy ČR zařadila k dynamickým regionům.

Růst obytných ploch 1990–2000

Evropský průběh tohoto faktoru je prakticky totožný s růstem měst.

V České republice je logicky na špičce Středočeský kraj s Prahou (5–10%), zatímco na opačném konci (pod 0,5 %) je „venkovský“ kraj Vysočina a kraj Královéhradecký s vysokým podílem řídce osídleného pohraničního území.

Růst průmyslových zón 1990–2000

I tento faktor má podobný průběh jako předchozí – minimum na východě, více ve střední Evropě, nejvíce v západní Evropě s vrcholy ve Španělsku, Portugalsku a Nizozemí.

V České republice je na špičce poměrně překvapivě Jihočeský kraj (10–20%) následován středními Čechami s Prahou, Vysočinou a Olomouckým krajem (5–10%). „Na ocase“ zůstaly tradiční průmyslové kraje – tedy Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Královéhradecký, Pardubický a Moravskoslezský (do 2,5%), s vysokou výměrou průmyslových areálů z předchozích let, které jsou převážně stále využívány ať už k původním nebo novým výrobním účelům. Nárůst průmyslových ploch na „zelené louce“ zde proto není tak výrazný.

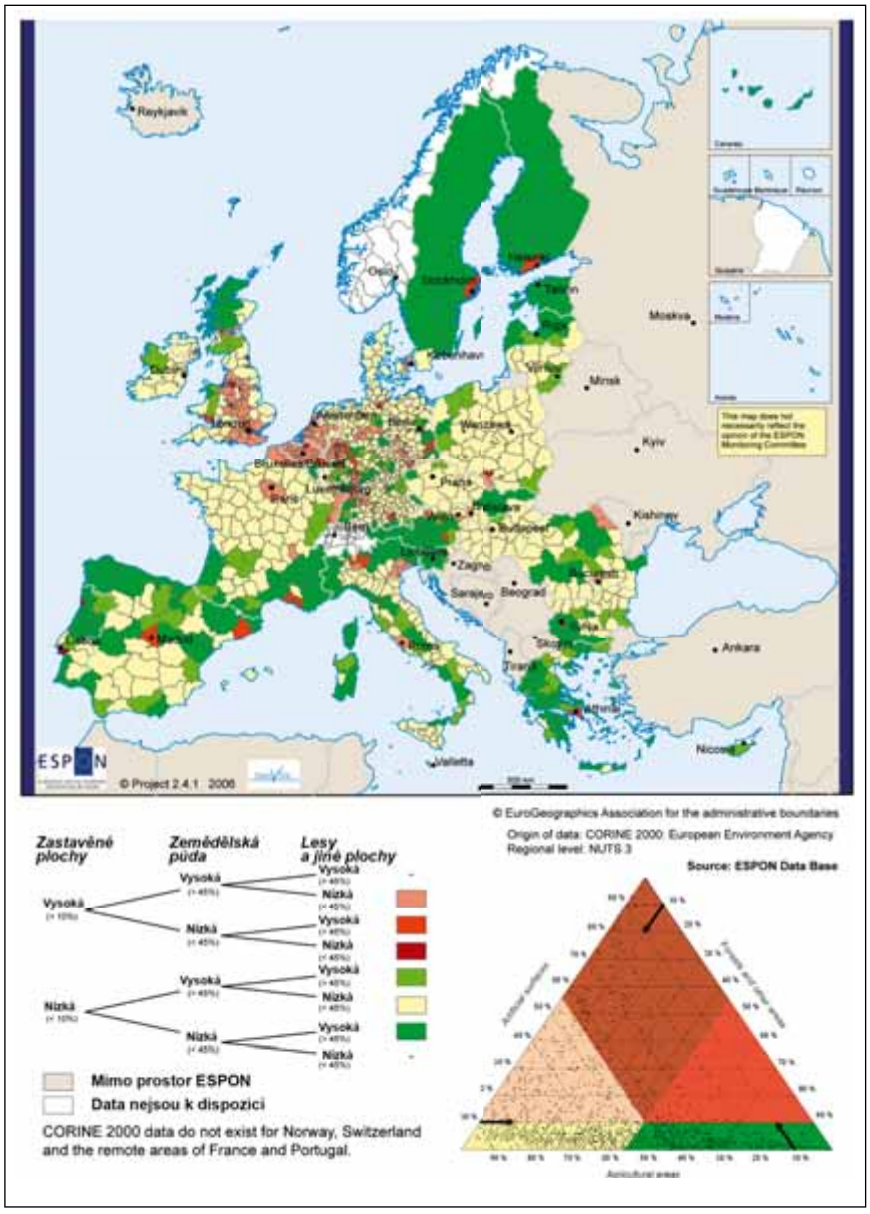

Mapa č. 26: Využití půdy v roce 2000

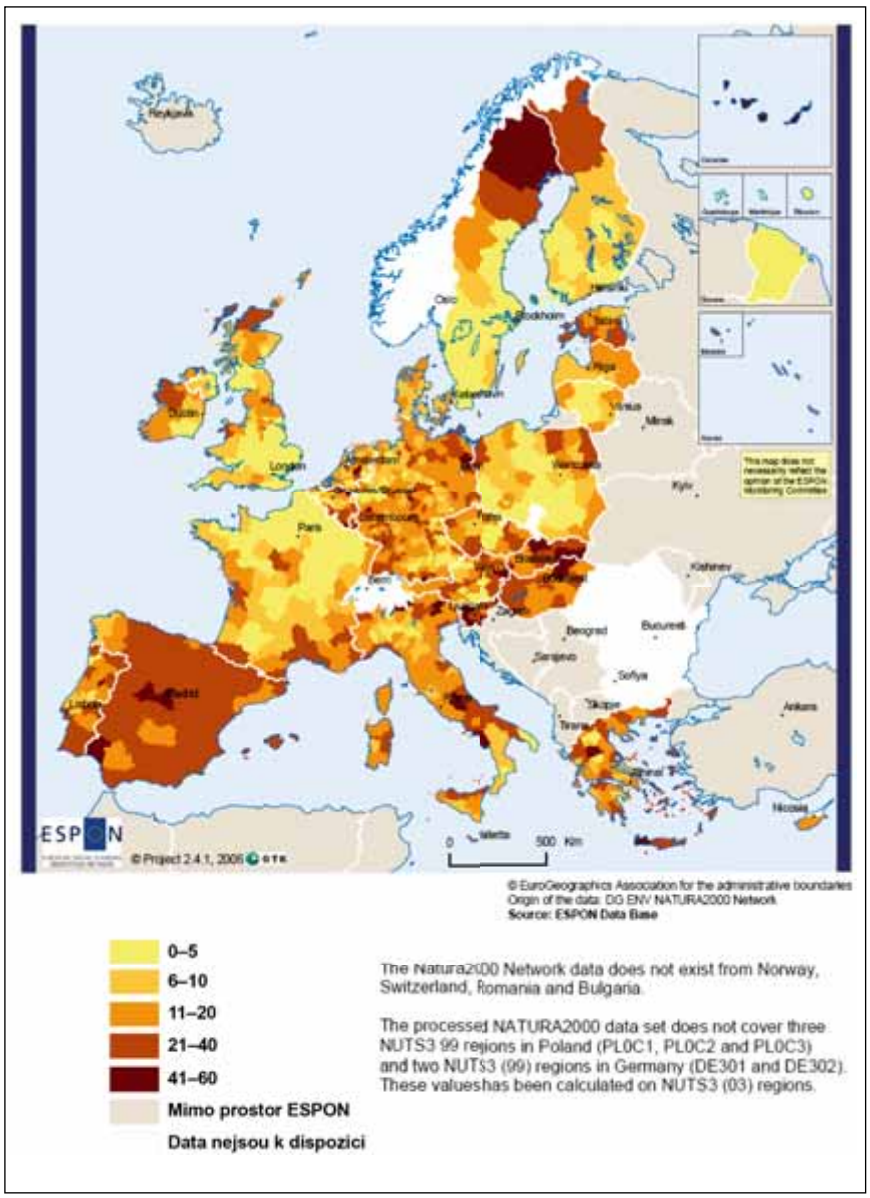

Mapa č. 27: Podíl výměry soustavy Natura na území NUTS3 v roce 2000

Populační vývoj 1990–2000
V západní Evropě, ale zejména např. v Pobaltí nebo v Bulharsku je pokles hustoty obyvatelstva výrazný, i když úplně nejvýraznější je ve většině regionů Španělska a Portugalska, což ostře kontrastuje s tamějším růstem měst a obytných ploch, což je důsledek prudkého hospodářského růstu v 90. letech. Přírůstek lze zaznamenat jedině v některých částech západního Německa (imigrace z nových spolkových zemí), Francie a např. v Katalánsku.
Česká republika má v tomto období všude populační pokles, který je ve středních Čechách s Prahou, jižních Čechách a krajích sousedících se Saskem mírný a ve zbytku republiky vyšší. Nutno říci, že i tento trend se v právě končícím desetiletí u nás mírně příznivě změnil.

Intenzita zemědělství v roce 2000
Výsledky zkoumání odráží topografické, klimatické a půdní podmínky pro zemědělství, které je nejintenzivnější (80–90 %) ve východní Anglii, Pádské nížině a severním Německu, zatímco v severní Evropě, horských oblastech, Irsku atd. dosahuje i méně než 10 % území.

V České republice dominuje Jihomoravský kraj se 70–80 %, zatímco nejméně zemědělsky je využit kraj Karlovarský s méně než 10 % zemědělského využití.

Stupeň suburbanizace v roce 2000
Zde se projevují specifika střední a východní Evropy, kde je suburbanizace na nejvyšším stupni, ze západní Evropy jen v severní Francii. Nízkou hodnotu suburbanizace vykazují Německo, Dánsko, Spojené království, Řecko, Španělsko a Portugalsko. U posledních dvou jmenovaných států je tento fakt zajímavý vzhledem k vysokému růstu průmyslových a obytných ploch, vyplývajícímu z předchozích analýz, což svědčí o vysokém stupni plošné koncentrace nové zástavby.
Z České republiky dosahuje stupeň suburbanizace nejvyšších hodnot (60 a více) tradičně ve Středočeském kraji s Prahou, zbytek republiky se pohybuje v hodnotách 40–50 s výjimkou Karlovarského kraje, kde nízký stavební rozvoj vykazuje hodnoty 20–30.

Úbytek přírodních oblastí 1990–2000
Ztráta přírodních lokalit (> 1–1,5 km²) v důsledku růstu sídel je nejvýraznější v Portugalsku, Španělsku, Francii, na Sardinii a v Řecku, což však ovlivňuje vysoká výměra jednotek NUTS3. Vysoké ztráty (i přes nízkou výměru NUTS3) vykazují také Německo a Nizozemí, zatímco ostatní státy EU v zásadě udávají malé ztráty (< 0,25 km²).
V České republice tento ukazatel vychází celkově velmi příznivě, nikde nepřekračuje 0,25 km².

5.12 Primární výzkumné cíle a návrhy příštích výzkumných témat

Jedním z výstupů projektu je rovněž požadavek zdůraznit v hlavních zásadách „Předlohy řídících principů udržitelného rozvoje“ jejich územní kontext.
Integrace Environmentální politiky by měla být provedena do všech prostorových úrovní – s evropské, národní, regionální a místní. Týká se to zejména prostorového plánování, kde na různých úrovních lze použít hodnocení vlivů záměrů na životní prostředí směřující ke zjištění možných střetů mezi environmentálními cíli a dalšími prostorově relevantními záměry.

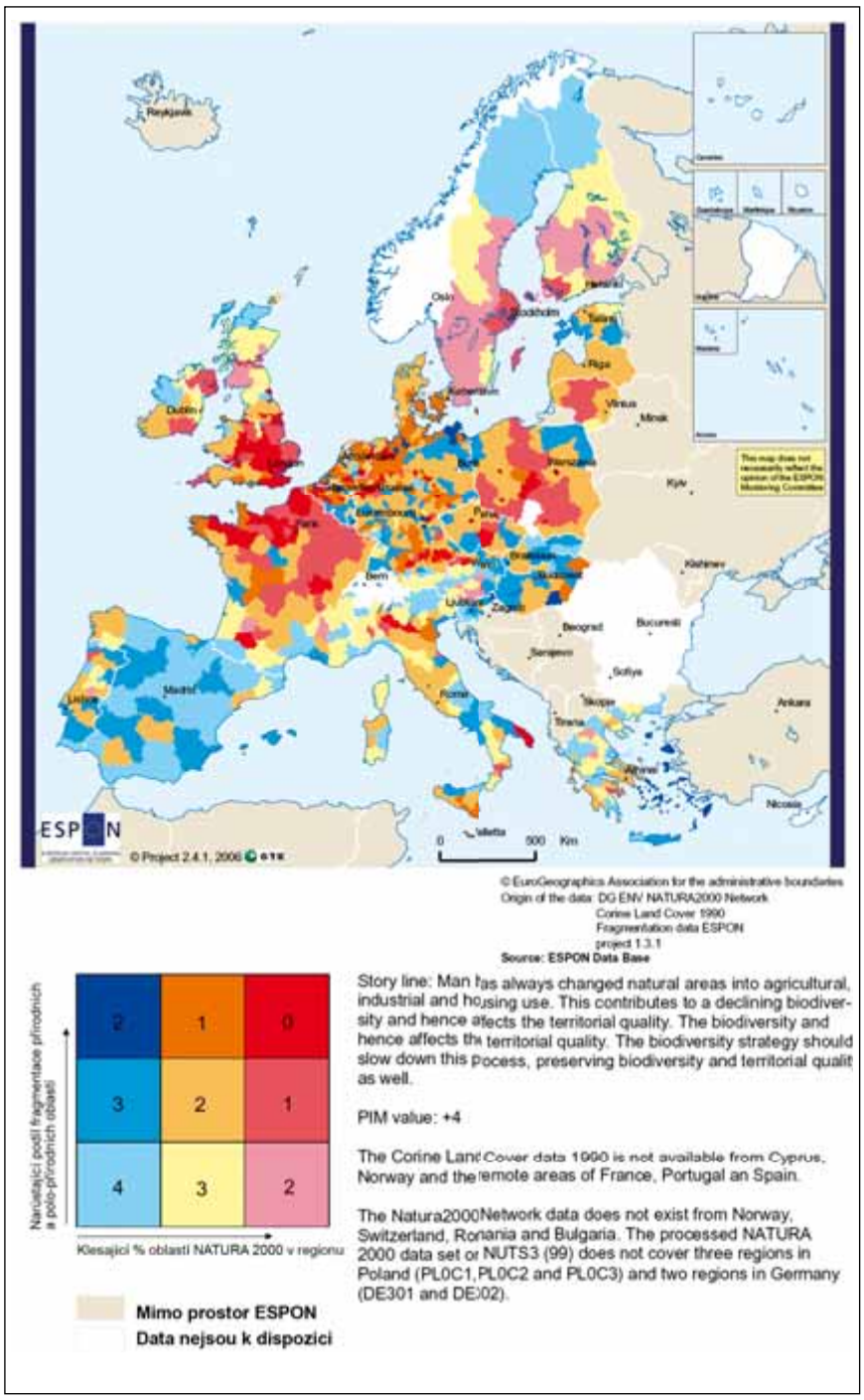

Mapa č. 28: Podíl fragmentace přírodních a polo-přírodních oblastí vzhledem k rozsahu sítě Natura 2000 v územních jednotkách NUTS3

Výzkumný cíl 1: Identifikace faktorů, které negativně ovlivňují implementaci směrnice SEA v důsledku vnitrostátních, regionálních, místních nebo institucionálních specifik (úroveň EU).

Výzkumný cíl 2: Definice nezbytných prvků všech strategických projektů s cílem jejich účinné následné implementace do příslušných dokumentů EU (úroveň EU).

Výzkumný cíl 3: Zjištění faktorů úspěchu či neúspěchu nadnárodních iniciativ při zavádění jednotného přístupu hodnocení územních dopadů (úroveň EU).

Další tři výzkumné cíle jsou zaměřeny na propracování navrženého hodnocení územních dopadů (TIA).

Výzkumný cíl 4: Podpora dalších empirických analýz oproti pouhým odborným odhadům (hlavně regionální úroveň).

Výzkumný cíl 5: Testování technik analýz TIA k získání dat pro územní dopad politik, které ještě nejsou implementovány (národní úroveň).

Výzkumný cíl 6: Rozvoj společného rámce TIA pro územní dopady evropských politik (národní, regionální a místní úroveň).

Jednou z hlavních překážek práce bývá obtížné získávání dat z různých zdrojů a jejich různá míra podrobnosti a nekompatibilita.

Výzkumný cíl 7: Multikriteriální analýzy s různými úrovněmi podrobnosti sledující trendy zhoršování životního prostředí z hlediska cílů prostorového plánování (úroveň EU a národní).

Výzkumný cíl 8: Integrace vybraných environmentálních dat a prostorové analýzy vztahů mezi různými složkami životního prostředí (např. půda a její degradace, zdroje sladké vody, mořské a pobřežní zóny), v různých regionech (úroveň především regionální).

Z hlediska potřeby budoucího posílení environmentální dimenze v územních analýzách se počítá s posílením úlohy TIA a SEA, resp. EIA. Uvedené nástroje propojují a poukazují na možné synergie i konflikty v území, jakož i možnosti jejich řešení.

Výzkumný cíl 9: Jasné vymezení cílů, pro jejichž základ mají být hodnoceny dopady koncepce pomocí TIA a kritéria pro relevanci dopadů (úroveň EU).

Výzkumný cíl 10: Vývoj diferencovaných prováděcích strategií pro politiky EU podle stávajících prostorových struktur, a to jak na evropské, tak i na úrovni členských států (úroveň EU, národní).

Během výběru indikátorů hraje přinejmenším stejnou, ne-li podstatnější roli jak jejich vhodnost, tak jejich dostupnost. Je nezbytné mít srovnatelná data ve spolehlivých časových řadách. Proto je důležité v budoucnosti na jedné straně po-

kračovat v pravidelném sledování evropského území s pomocí základních územních ukazatelů, ale na straně druhé také rozšířit použití těchto ukazatelů pro menší zeměpisné jednotky.

Výzkumný cíl 11: Vytvořit územní typologie, které by byly schopny zobrazit dynamiku územního rozvoje a typologie kombinující dynamická a statická hlediska územního rozvoje. Důležitým cílem je přitom čitelnost finálních výsledků (úroveň EU).

Výzkumný cíl 12: Rozšířit stávající databázi ESPON o údaje sledované např. každých 5 nebo 10 let. Je třeba napřít úsilí rovněž k zajištění pravidelné časové řady údajů z jiných zdrojů, což by umožnilo lépe zobrazovat dynamiku územního rozvoje (úroveň EU).

Výzkumný cíl 13: Podporovat členské státy, aby prováděly výzkum s použitím ukazatelů ESPON i v menších správních jednotkách např. na úrovni NUTS5 (úroveň EU, národní).

5.13 Shrnutí

Kapitola Životní prostředí shrnuje výsledky dvou projektů – Prostorové dopady přírodních a technologických rizik a Územní trendy a dopady evropské environmentální politiky – z nichž první z nich vytváří prostorové modely přírodních a technologických rizik, druhý je zaměřen na hodnocení územních dopadů environmentální politiky Evropské unie.
V případě obou projektů se pozice České republiky jeví jako průměrná, z hlediska environmentálního rizika dokonce jako lehce nadprůměrná – výrazně se zde tedy neprojevují souběhy rizik, ani vliv klimatických změn.
Objektivitu výstupů z obou projektů a jejich všeobecný přínos lze sledovat zejména na národní a evropské úrovni – a to především s ohledem na omezené datové zdroje a samotnou podstatu environmentálních dopadů, které lze pouze stěží lokalizovat. Na základě projektu Prostorové dopady přírodních a technologických rizik se nicméně podařilo tuto problematiku globálně zanalyzovat a poskytnout tak první přehled o prostorovém rozložení zranitelnosti a rizik v zájmovém území. V projektu Územní trendy a dopady evropské environmentální politiky byl naopak stanoven nový nástroj hodnocení, jehož uplatnění se rozšířilo z původně výhradně environmentální oblasti také do sféry sociální, ekonomické a kulturní. Oba dva projekty jsou tedy cenné nejen na poli vědeckém, ale i v praxi. Stanovením budoucích výzkumných témat a doporučení může být navíc otázka životního prostředí dále prozkoumána a nové poznatky mohou být úspěšně integrovány do politických nástrojů.

AUTOŘI A POUŽITÉ ZDROJE

Demografie / Vladimíra Labounková
- http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_AppliedResearch/demifer.html
- http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects/Menu_ThematicProjects/demographictrends.html

Polycentrismus / Jan Bína
- http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects/Menu_ThematicProjects/polycentricity.html

Kulturní dědictví / Marie Tomíšková
- http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects/Menu_ThematicProjects/culturalheritage.html

Vztah město – venkov / Naděžda Rozmanová a Elena Lojková
- http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects/Menu_ThematicProjects/urbanrural.html

Životní prostředí / Igor Kyselka
- http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects/Menu_PolicyImpactProjects/environment.html
- http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects/Menu_ThematicProjects/naturalhazards.html